

Մ ի ռ Ն

Մ. ՅԱԿՈԲՅԱՆԻ ՎԱՅԻ ԵԱՅՈՅ ՅԵՐՈՈՒՍԱԼԵՄ

«ՏԻՕՆ» ԵՄԵԼ ԵՐՄԵՆԻ ՄԵՍԻՅԱՆԻ ԵՄԵԼ ԵՐՄԵՆԻ ԵՄԵԼ ԵՐՄԵՆԻ
 "SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		իրեն
— Վանքերն ու դպրեկանքեր	Ե. Ա. Գ.	257
Ս. ԳՐԱԿԱՆ		
— Օտարականք	Ե.	260
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Ի՞նչ էր այն հիւանդութիւնը որմէ կը տառապէր Պօղոս առաքեալ	Գ. Բ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	264
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— * *	Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	268
— * *	» »	269
— Քառեակներ	» »	269
— Հսկում՝ մեռած յոյսերու	ՀՄԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ	270
— Հաղորդութիւն՝ լուսնի տակ	» »	270
— Ասուծոյ	Գ. ՀԱՐՏԱՐ	271
— Կ'որմէ ապրիլ	» »	271
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Վասն զապունի բազաւորութեան տարիներ	Ն. ԵՊՍ. ՆՐԱՎԱԿԱՆ	272
ԳՐԱԿԱՆ		
— Սիւնուհանայ գրականութիւն	ԳԷՈՐԳ. Ս. ՀԻՆԻՎԻՋԵԱՆ	273
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Օշականի անտիպներէն - Նարեկ	Յ. ՕՇԱԿԱՆ	277
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցական - Բեմական		281
— Պաշտօնական		282
— Ձեռնադրութիւն		282
Զեկոյց Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնադրութեան - Հայկական Գործեր		283
Զեկոյց Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովի		285
ՏԻՐՈՒՆԻ		
— Արժ. Տ. Հայկազուն Աւագ Քննչ. Ոսկերիչեան		286

ՍԻՈՆ - ի Տարեկան Բաժնեգիրն է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Նիլին 20
Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Է. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1963

« Սեպտեմբեր »

Թիւ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՆՔԵՐՆ ՈՒ ԴՊՐԵՎԱՆՔԵՐԸ

Եթէ պատմական իրողութիւն մը կը նկատուի հինէն ի վեր վանքերու օգտակարութիւնը մեր մէջ, ապահովարար ա՛յն հաստատութիւններով չէ՝ ուրոնց մէջ ապրելէ աւելի շնչած են միայն կարգ մը վանականներ կամ ճգնաւորներ, չունենալով սրեւէ դեր ի վերոյ նպատակ ծառայելու ազգին կամ Հայ հանրութեան պէտքերուն, այլ անոնցմով՝ որ իբրեւ լուսաւորութեան վառարաններ կանգնած՝ միջին և նոր դարերու ընթացքին՝ կրցած են նշուել Հայութեան համատարած մարմինն զանազան մասերուն վրայ, փոքր ի շատէ փարատելով դժբախտ ժամանակներու մէջ բռնութեան ու աւերներու, արիւնի ու հալածանքներու երեսէն թանձրացող խաւարը:

Գպրեվանքերը՝ զարգացումի այն կենդանի փեթակներն էին որ դարերով կատարեցին մեր մէջ իրենց դառն աշխատութիւնները, « փուշ ու տատակ » բուսցնող երկրի մը սարերէն ու ձորերէն հաղիւ դանելով իրենց մեղրին պատրաստութեան ծալիկը: Եւ երբ ոչինչ մնացած էր արդէն, ինչպէս դիւրին է տեսնել հին քաղաքական գործունէութեան մը անհուն գոհողութիւններէն, երբ ամէն գէնք փշրուած էր Հայ ձեռքերու մէջ, զոնէ չձախճախուեցաւ վանական մասներու տակ դողդոջող այն զրիշը՝ որ պիտի երաշխաւորէր մասամբ անդրագոյն կեանքի մը պահպանումը:

Հայ ժողովուրդին համար հնար չէ ուրանալ այս ամէնը. հնար չէ՝ նաև անտարբերութեամբ վերաբերուիլ եղբրական անցեալի մը նաւարեկութենէն խլուած այն միակ հարստութեան հանգէպ՝ որը հոգեւորական գոլգոլրանքներով պահուեցաւ:

Պէտք չենք գդար մի առ մի թուելու՝ թէ ի՛նչ տեւական արդիւնքներ տուին ազգին՝ անոր ներքին կենսականութեանը նուիրուած այդ համեստ ու ժերը, և թէ ի՛նչ տեսակ անդրանկութեամբ մը օժտեցին զմեզ անօտարանալի ժառանգութեան մը համար, որը ս՛չ եկեղեցականին է այսօր և ոչ աշխարհականին, այլ ամբողջ Հայութեան առհասարակ:

Մեր նախնիքներու այդ գործը կը փառարանենք ս՛չ այն կարճատեսու-

թեամբ թէ անոնք եկեղեցականներ կամ վանականներ էին, այլ ա՛յն մտածու-
մով թէ անոնք ճշմարիտ գաւազներն եղան Հայ ժողովուրդին, ու առա՛վ միայն
յաջողեցան լուսաւորել՝ ոգեւորել ու ապրեցնել մութի, մորմորի ու մահացումի
մատնուած հաւաքական գոյութիւն մը:

Իսկ հիմա որ կրթական պահանջները փոխուած են բոլորովին, պիտի
ըսուի թերեւս: Նստոնց ի վեր կրօնական դասակարգի մը սեփականութիւնն
ըլլալէ դադրած է մտաւոր ու առաջնորդող հեղինակութեան մը գեախնը, քանի
որ հինցած բմբուսները ա՛լ պէտք է խոյս տան նոր զապաւարներու առջևէն:
կարելիութիւն չկայ արգարացնելու եկեղեցական դասակարգի մը առանձնա-
յատուկ կրթութեան պէտքը: Թերեւս աւելցնեն նաև ուրիշներ. ինչ որ կը յի-
շատակուի անցեալէն՝ կրնայ ճիշդ ըլլալ. բայց մենք այդ ամէնը կը համեմա-
տենք շէնքի մը կառուցման համար կիրարկուած լաստակներու. ըստ այսմ՝
երբ շինուածը — ազգային գոյութիւնը կ'ուզեն ըսել — ձեռք բերուած իրա-
կանութիւն մըն է այսօր, պէ՛տք է վար առնել լաստակները, որոնք շէնքին
մասը չըլլալէ դատ՝ խափանարար ու անիմաստ ցցուածութիւն մը միայն կը
ցուցադրեն աշքերու:

Բազմակողմանի, էապէս քաղաքակրթիչ՝ ու դարու ոգին վեհօրէն պար-
տադրող պահանջումներու առջև կը խոնարհինք անվերապահ: Մանծապամու-
թիւն կը համարինք ապաստանիլ ո՛ր կէտ խուսափանքի կամ խուճապանքի՝ մերթ
տրտունջ և մերթ խօշիւն հանելով՝ թէ գիտութիւն կամ քաղաքակրթութիւն
աւելի կամ պակաս շափերով կը վտանգեն մեր հայրենական հոգեւորականու-
թիւնը, թէ աշխարհական միտքերու հոսանքը կը սպառնայ քանդել մեր հնա-
ւանդ միամտութիւնը, թէ եկեղեցին չկրնալով իբրև թու՛մը կասեցնել այդ հե-
ղեղը՝ պիտի տարուի՝ որ մը կործանարար այդ սաստկութենէն ևայն: Սակայն
համոզուած ենք խորապէս թէ ինչ որ սուրբ է ու նուիրական, և հա՛րկ է որ
մնայ այնպէս, ինչ որ բանաւոր է և աստուածային՝ ու կրնայ ներգործել ուղիղ
և առողջ կամքերու, ինչ որ յատուկ բարձրութիւններու հանելով՝ չքնադ զգա-
ցումներու ազդակներով կ'ազնուացնէ մարդը, անիկա տեւաւա՛ն է միշտ. ո՛չ
գիտութիւնը կը մաքաւի անոր դէմ, ո՛չ քաղաքակրթութիւնը կրնայ ընդունել
զայն, և ոչ անկրօն մոլեռանդութիւնը կրնայ զայն կոխտակ. ու անիկա պէտք
է ըլլայ ամէն ժամանակի համար մեր կրօնը, մեր բարոյականը, մեր զրօշը,
մեր հոգին:

Չէ՞ք կարծեր որ՝ եթէ բովանդակ հայութիւնը գէպի այդ ուղղութիւնը
արեգդիմող ճամբուն վրայ կանգնէ իր կրթարանները օթեւանէ օթեւան՝ կարե-
նայ գանել «ծածկուած գանձը». չէ՞ք հաւատար որ եթէ այդ ներշնչումով ու-
զենք խօսիլ մեր Հովիւին ու զինուորին, մեր մեծերուն ու պատիկներուն, մեր
բոլոր գաւազներուն, ընտրած ըլլանք Աւետարանի «բարի մաս»ը: Մեզի պէս
տառապեալ ժողովուրդի մը համար՝ որ շատ բան կորուսած է արդէն, տաքի-
նութիւն մը՝ ամենասուրբ իրաւունք մը՝ կը համարինք պահելն ինչ որ ունիւմ,
բաւական է որ գիտնանք օգտուիլ ապագայի մը խոստումներէն:

Ուժգնօրէն կը հերքենք ուրեմն այն սխալ կարծիքը՝ որ մեր գոյութեան
շէնքին լաստակները կը համարի հայ անցեալին գործունէութեան բոլոր ճար-

տարութիւնը, մինչդեռ ակնարկուած բուն շէնքը որ մեր նախնիքներու հողին տրուեստութիւն է յօրինուած, անոնց ջիւերուն կուռ հիւսուածութիւն է ոստայնուած, անոնց արիւնի շաղախութիւն է կարծրացած, այո՛, բուն այդ շէնքն անգամ վտանգուած է այսօր. ճակատէն վնասուած՝ կորուսեր է իր մեծվայելչութիւնը, տանիքէն խարխլած՝ զոգացեր է իր գմբէթադ տմբութիւնը, հիմէն սասանած՝ վրիպեր է իր կայքի բարձրութենէն. — լաստակներու պէտք կայ դարձեալ, նորոգելու համար զայն:

Ո՞վ է որ նախանձանդիր ըլլալով ազգային կրթութեան ու մշակութիւն՝ պիտի համարձակի իբրեւ մակաբոյծ արհամարհել հայ եկեղեցականին շնորհագեղ աճումը մեր կենսական հիւթին վրայ: Ձենք հարցներ թէ երբէն ի վեր դադրած են իրենց հայրերուն ազնուականութեան պատիւ բերելէ ժողովրդասէր՝ պարկեշտ՝ ու զօրծունեայ եկեղեցականներ: Մեր հաւաքական զործարանաւորութեան մէջ այնպիսիներու պաշտօնը ո՛չ մէկ ցնցումի, ոչ մէկ ներգեւումի տեղի չէ՝ տուած երբեք:

Եթէ պէտք ունինք հայ հոգեւորականներու՝ որոնցմով հարկ կայ զգուշաւորապէս առաջնորդելու Հայ ժողովուրդին, բանաւոր պիտի չըլլայ նաեւ յայտարարել՝ թէ յարմար նկատուած անձերու պատահական յանձնառութեամբը — որ ատեն անպատրաստ հետեւողներու շարք մըն ալ կը ձեռնայ ինքնին — Հայ եկեղեցականութիւնը կրնայ մնալ իր դերին մէջ՝ բախտացի ընդունելութեան մը թողուած:

Ընդհանուր եկեղեցական կրթութեան համար՝ բացի ուսումնականէն ծրագրի մը զօրծադրութիւնը անհրաժեշտ չէ՝ արդեօք, որպէսզի բարի ուժերու օժտումով մտնէ մէկն այդ ասպարէզը, ըլլայ քահանայ, ըլլայ վարդապետ. իր ստանձնած հոգեւոր լուծին հետ չխառնաւարելու համար ո՛րեւէ բարոյագեղծ ստորնութիւն. իր հաւատալիքներուն հետ հաշտ պահելու համար ո՛րեւէ զիտական ճշմարտութիւն. իր սկզբունքներուն հետ զուգորդելու համար ո՛րեւէ ընկերային առողջ վարդապետութիւն. հոգեւոր կեանքի զարթումին և զարգացումին հետ ընթացակցելու համար բարեկարգական ամէն ոգեւորում. մտաւոր հաճոյքներու քաղցրութեան հետ չփոխանակելու համար որեւէ նուաստացուցիչ վայելք. զոհողութեան կոչումին հետ չհարսնացնելու համար ո՛րեւէ հրապոյր փառասիրութեան. աւետարանական ներշնչումներու հետ չշփելու համար ո՛րեւէ մոլորութեան ոգի. չունենալու համար ատիւծներու սրէն կերակրուելու գիտումով ո՛րեւէ ազուէսութիւն. դատաւորական խղճի ամանին մէջ չկրելու համար երկու շափ՝ երկու կշիռ: Եւ դեռ ինչ դասեր կան՝ որոնցմով պէտք ունի ճոխանալու հայ եկեղեցականութիւնը, համաձայն իր դիրքին բարձրութեանն ու բարոյական պատկառանքին՝ զօր կը վայելէ:

Ե. Ա. Դ.

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Ն Ի Կ Ա Ղ Ե Մ Ո Ս

Ղաղարստի յարաբերման քանի մը օրեր յետոյ, Նիկողեմաս, յայտնի գէմք մը Երուսաղէմի մէջ և անդամ Սենեգրիանի, Օտարականին հանդիպեցաւ զիշերով և ազնիւ լսել իր վարդապետութեանը մասին: Օտարականը համակրանքով ընդունեց իրեն հկող Օրէնքի այս վարդապետը, որուն հոգին, հակառակ իր մէջ ծայր տուող փոթորիկին, աւելի հին կը թուէր ըլլալ քան նախամարդուն մաշկեակը:

Օրէնքը և լուսազոյն ապագայի մը յոյսը ամէն բան էին Նիկողեմասի համար: Գիտէր իր ժողովուրդին պատմութիւնը, սերտած էր Տիրոջ պատուիրանները և կը մնար խանդավառ մարգարէներու տեսիլքէն: Իրեն համար Եսայիի խօսքը, Գաւթիի երգը և Սողոմոնի իմաստութիւնը կը մնային անգերազանցելի: Իր նախահայրերու ետեւ հացը և պատրաստած գինին գերագոյն հազարդութիւնն էր անցեալին:

Տառն զգոյշ բարեկամն էր ան, գիրքերու մարդը, զիշերային աշակերտը, մէկը որ պիտի ազէր ըլլալ, բայց չհրեւիլ: Հակառակ իր հետաքրքրութեան, ազատ չէր իր հոգին անցեալի չղթներէն:

Իբրեւ տիպար Խորաշէտցի, իր ցեղին երազներով և յայտերով կ'օրօրուէր: Մէկը որ գիտէր սպասել և յուսալ, սեւեռած իր նախաւածքը ապագային:

Ոչ հասող ժամանակը, ոչ աննպաստ պայմանները, ոչ ալ իր ձեռմով մաղերը, որոնք իրեն ըսել կ'ուզէին թէ երազելու ժամանակը անցած է, չէին տկարացուցած Նիկողեմասի մէջ աննուաճելի յոյսը զաւրիքի նկատմամբ: Ան անձկութեամբ կը նայէր ապագային, որովհետեւ ներկան չէր գոհացներ զինքը: Ահա թէ ինչպէս համար ուզած էր հանդիպիլ Օտարականին զիշերով:

— Ես լսած եմ, ըսաւ Նիկողեմաս,

Հիլլէլը, Յազա Գալսնային և Գամազիէլը, ծանօթ եմ նոյնպէս Յովհաննէս Մկրտազի վարդապետութեան և Մեսիայի մասին իր ըրած յայտարարութիւններուն: Կ'ուզէի գիտնալ թէ ի՞նչ է այս նոր թագաւորութիւնը որո՞ւ մասին կը խօսիք:

— Բայց ես նոր թագաւորութեան դուռները, իր պանդուխտ գաւառներուն կտրկառւած հօր մը բազուկներուն նման, ըսաւ Օտարականը: Երկնքի արքայութիւնը ձեր մէջն է, իբրեւ կենդանի իրականութիւն մը, սակայն ան վեր է աշխարհէն, իբրեւ արեւով լեցուն աստղայ մը: Բայց հոն մանկ ուղղորդ պէտք է վերստին ծնի, գործնական վերբնձիւղող սերմին պէս, կամ նման մութ խորհուրդին որ կը բացալուր յանկարծ:

— Ի՞նչպէս կրնայ մէկը նորէն ծնիլ, երբ ծնած է արդէն, ըսաւ Նիկողեմաս:

— Վերստին ծնիլ, կեանքին նոր խորք և իմաստ տալ է, բորձրացնելով մարդը սովորական ու ծանծաղ հասկացողութեան մեծ ու խորունկ զգացողութեան, անցեալ ու աւանդական ըմբռնումէն՝ յայտնութեան լոյսին: Վերստին ծնած կ'ըլլանք երբ կը նորագինք հինը, ինչպէս գարունը կը հասունանայ պտղաւոր ժամանակը մէջ: Այս կերպով այլեւս չենք պտականիւր միայն ժամանակին ու հոգի ճակատադրին, այսինքն նախնական սակեղծարժեքներէն: «Ոռաջին աղամին», այլեւ «Երկրորդ աղամին», որ տէրն է այս նոր թագաւորութեան: Մարդիկ կը ծնին այն օրը, երբ կը հազարդուին անհունին հետ: Երանի՜ անոնց, որոնք աւնեցած են օրը՝ երբ երկինքը ինքնաբերաբար բացուած է անոնց հոգիին մէջ և գլխուն վերեւ: Այդ վայրկեանէն կը սկսի էակի մը հազկեան անձնաւորութիւնը: Սակայն մենք յաճախ կը նմանինք աւանդութեան կոյրերուն, Տաճարի աստիճաններուն վրայ նստած, որոնք Առաստծոյ անցնելէն և սրբառանին պղնձեայ դուռներուն դոյնալէն վերջ միայն ազնիւ լսել իր ձայնը:

— Երկնքի թագաւորութիւնը ձեր մէջն է, որովհետեւ ձեզմով կը սկսի շահեկան ճակատագիրը: Սակայն ով որ հոն մանկ կ'ուզէ, պէտք է հոգիով վերստին ծնի:

Հին Ռուսիայի օրէնագիրներն ու մարդարէշները տեսան իրենց ստեղծողները միայն, որովհետեւ իրենց կանակներով դիմաւորեցին արդարաւթեան Արեւակը, առանց իրենց աշխարհը նայել կարենալու Անոր: Ան որ եկած է և ձեր մէջը կը բնակի, ճառագայթն է արեւին և բոցը ճշմարտութեան:

— Մեր այս աշխարհը հայելին է յաւերանականութեան, ինչպէս լիճը երկրն քին: Եթէ կարենայիք ձեր փոքր սահմաններէն դուրս նայել, պիտի տեսնէիք ձեր Երկնաւոր Հայրը որ կը քալէ ամպերու մէջէն, երկարած իր ամենագոյն քաղաքի կոյծակին: Պիտի տեսնէիք իր առաջ և կենսատու ժպիտը՝ չաշփոյշի մը նման փռուած ծաղիկներու և ջուրերու սրտին, արեւով քողարկուած: Այդ հոգեականութիւնը կ'ունենան տնոյ միայն, որոնք գիտեն նստիլ բարձունքներուն վրայ, ուր հագին կը նստած նիւթը, տնոր մէջէն խկ տեսնելու թէ ամէն արարք և խորհուրդ արեւելքի մէջ կապուած է անվրէպ՝ մեծ ու անմահ արժէքի մը: Պէտք է բոց պահել հագին մէջ տեսանելիէն անտեսանելին ամենու ճամբաները:

— Կը նայիք ու չէք տեսներ, մտիկ կ'ընէք և չէք լսեր: Պէտք է նստալէք ձեր միաքն ու հոգին, այն տան ձեր աշխարհը չեն արդիւնիր ատրիններու քողով, և դուք կը տեսնէք իրերը այնպէս՝ ինչպէս տեսաւ առաջին մարդը երբ աշխարհը եկաւ:

— Իրական կոյրերը տնոյ կն, որոնք միայն աշխարհով կը տեսնեն, և խուլները տնոյ՝ որոնք միայն ականջներով կը լսեն: Պարպեցէք ձեր ականջները հնաժեան ձայներէն և բոցէք ձեր սիրտերը օրերու խոստումին, և դուք կրնաք զգալ սանսձայները հրեշտակներուն՝ որոնք կը քալեն ամէն օր Յուդայի լեռներէն:

— Ստուգիւ գեղեցիկ է տեսնելի աշխարհը, բայց գերիվիւր է երկնքի թագաւորութիւնը, որուն իշխանն ու պատգամաւորն եմ ես: Աշխարհ մը անպատմելի, կախաւած անհունի չրթներէն, առանց մեղքի և սուտի, իբրեւ երազ սպիտակ և մարմին ճշմարտութեան, կայական ան-

վերջ և թրթռուն, որ գիտէ ամէն օր տեղի բերեղանալ Աստուծոյ անհուն ծագին մէջ: Սրբազան մայրը մեր իրկերուն, երազներուն, բարբայն գեղեցիկ բաներուն, որոնք այս աշխարհի վրայ տակաւին չեն կրնար չնշել ու ապրիլ, որուն բնակիչները կնաքին չեն նայիր իրենց սեփական աշխարհով այլ Աստուծոյ լոյսով:

Նիկողեմոս կը լսէր այս բարբայն, նման մարդու մը՝ որ ինքզինքը տեսիլքի մէջ կը զգայ, գիտնալով հանգերձ թէ արթուն է: Զէր յիշեր թէ երբէն ի վեր հան էր, բայց կը զգար թէ ուրիշ աշխարհ մը կը բացուէր իր գլխուն վրեւ, ատրեւի՝ ցարդ իր երեւակայածէն: Ու կը մտածէր ինքն իրեն. «Եթէ թէ երթաւորդ ըլլայի և դուրս այն բնակարանէն որ այժմ գիտի մէջ առած կը տանի, նման ջուրի հակայ ուղիներուն, որոնց հասանքին գէմ դժուար է թիովարել»:

«Օտարականը թշնամի չ'երևիր ոչ մէկ անհատի և ցեղի, կը մտածէր Նիկողեմոս. ժամագի ան կը նայի արեւոյններուն և հոգաւորներուն հաւատարմէքով, նման հօր մը՝ որ կը գիտէ խաղալիքներով զրօսնալ իր մեծ ու պղտիկ զաւակները, որոնք կը ճգնին իրարու ձեռքէ խլիւղ տանտաններ: Անոր հոգիին մէջ կայ մարդոց շարտաշարած բարբայնութիւնները և իր աշխարհն իսոր՝ չ'թափուած արցունքները»:

Մաթ էր արդէն երբ Նիկողեմոս հրաժեշտ առաւ Օտարականէն: Անիկա կը քալէր գիշերուան մէջ նման մարդու մը՝ որ կ'ուզէ արթննալ իր երազէն ու չի կրնար:

Բ.

Օտարականին չաւրջ շտապող հետաքրքրութիւնը տակաւ թոյնի կը վերածուէր Փարիսեցիներու և Գալիլեաներու հոգիին մէջ: Աչաւնը վերջանալու մօտ էր և Օտարականը կը պատրաստուէր իր աշակերաններուն և հետեւորդներուն հետ միասին Գալիլիա վերադառնալ:

Երեսուորդէն Գալիլիա տանող ճամբան կ'անցնէր Սիւքեմի հովիտէն, Էբան և Գարիգիմ լեռներու միջև տարածուած: Հրեաները կը խաւաւեցնէին այս ճամբայէն

և կը նախընտրէին Պիրէայի վրայէն ընել հրկար շրջան մը, Սամարացիներուն չհանդիպելու համար: Մոսկովայի հրեաներուն արգելումը էր այս հերձուածին հետ յարաբերիլ, որովհետեւ ըստ այս վերջիններուն, անոնց հացն ու խոզի միսը միեւնոյն էին: Օտարականը հեռու էր այս կարգի նախապաշարումներէ:

Երբ Օտարականն ու իր հետևորդները Սիւքեմի հովիտը մտան, արդէն կէսօր էր: Հեռուէն կ'երևէին Սամարիոյ լեռները, իսկ անոնց կողքերուն՝ մակաղած ոչխարներու հօտերը թուղթին վրայ ցանցնուած գորշ կէտերու կը նմանէին: Անոնք բուրբ յոգնած, նստան քաղաքէն բուսական հեռու եղող ջրհորին եզերքը, որ հրէից նահապետներէն Յակոբի անունը կը կրէր: Քիչ յետոյ աշակերտները դէպի հեռուոր գիւղերը գացին, օրուան անհրաժեշտ պարէնը հայթայթելու:

Օտարականը առանձին էր ջրհորին եզերքը: Աւելի դիւրին է, կը մտածէր ան, քարին տակ թաքած ջուրին ձայները բղխեցնել, քան ոսկորներու ներքեւ եղող արեան ձայները լսելի ընել: Ու կը նայէր ջրհորին, յաւերժական այգ բարիքին, որ սերունդներու պապակն էր մեղմեր իր արբուն ջուրերովը:

Իր մաքէն կ'անցնէին Մովսէս, որ գաւազանի մէկ հարուածով ժառէն ջուր էր բղխեցուցած: Ամպերու մէջ սաւառնող եղիւն, իր ոսկի կառքով, ինչպէս նաեւ հրեղէն մարգարէն որ ջուրով կը մկրտէր իրեն եկողները, որուն գերեզմանը սակայն արեան հոր մը պիտի մնար գալիք սերունդներուն դիմաց: Յիշատակներ, յիշատակներ... մեռելները կարգով կ'արթննային իր մաքին մէջ, չարչարուած և այլամերժ հոգերով խափանուած, որոնց վերջիշուքը Օտարականին մէջ կ'արթնցնէր անձկագին խռովքը անցնող ժամանակին:

Երբ Օտարականը այս մտածումներուն հետ էր, Սիւքեմէն կին մը եկաւ հորէն ջուր առնելու: Օտարականը կնոջմէն ջուր ուզեց: Կինը զարմացաւ որ հրեայ մը Սամարացիէն ջուր կրնայ ուզել, ապա աւելցուց, իր մտածումը ամբողջացնելու զգացումով. «Մենք դիմացի լերան վրայ

կ'երկրպագենք Աստուծոյ, իսկ դուք հրեաներդ կ'ըսէք թէ միայն Երուսաղէմի մէջ պէտք է երկրպագել Տիրոջ»: Օտարականը նայեցաւ կնոջ, որուն աչքերուն մէջ չգոհացուած ըղձախփներ կային, ըսաւ. «Օր պիտի գայ որ մարդերը ոչ երուսաղէմի մէջ և ոչ ալ դիմացի լերան վրայ պիտի երկրպագեն Աստուծոյ, այլ ամէն տեղ, որովհետեւ Աստուծոյ ոյժին և ճշմարտութեան առջև սարսուղին կեցող մեր հոգին կը նմանի տաւիղի մը, կախուած երկնքի և երկրի միջև, որ կը ննչէ Գերազոյնի հպումներուն ներքեւ: Մէսն ու տեղը կը պայմանաւորեն միայն յարմարութիւնները մեր անձին: ԶԱստուած զգացող հոգին նման է ծովափի ստրէին, որ իր մէջ ունի մրմունջները ալիքներուն և յաւերժական երազը աւազին:

«Աստուծոյ շունչով լեցուած սիրտը թէ՛ սաղմոս է և թէ՛ քնար, որ դիտէ արտայայտել իր իղձերն ու զգացումները, ինչպէս վարդը կ'արտաբերէ իր հոտը, ասողը կ'արձակէ իր ճառագայթը և մեղուն կը շինէ իր մեղրը: Մեր հոգիները, զերծ տեղէն ու ժամանակէն, կրնան ննչել բնութեան վեհազայրին բոլոր մասերուն վրայ, անզուսպ համերգի մը պէս, զոր ոչ մէկ բան կրնայ քնացնել:

«Աղօթքը անհրաժեշտօրէն կապուած չէ քարէ պատերուն: Հովիւը կ'աղօթէ բաց երկնքին դիմաց, ձկնորսը իր նաւակին մէջ, փոթորիկի ընթացքին, և ճամբորդը լուսնի լոյսին տակ: Զկայ աւելի մեծ տաճար քան բնութիւնը, երկնքի աստղադարդ կամարով խորացած, որովհետեւ երկինքն է որ կը պատմէ Արարչին փառքը և երկիրը կ'աւանդէրէ գայն: Երկնաւոր Հայրը մեր հոգիներուն ձայնն է որ կ'ուզէ լսել, այն տաք ու թրթռուն ձայնը՝ որ բեռնաւարուած չէ աւելորդ արանքութիւններով, ու կը բղխի մեր սրտէն և կ'երթայ Աստուծոյ սրտին և կը վերադառնայ մեզի օրհնութեամբ: Աստուած գերազոյն Հոգին է, և մարդիկ հոգիով և ճշմարտութեամբ պարտին երկրպագել Անոր:

«Մարդիկ ամէն տեղ կը ստեղծեն իրենց աստուածը, համաձայն իրենց սրտի և մաքի բերումներուն: Դիմացի սարին

վրայ կհցած ձեր կառքերը, անոնք կսչառին Սոֆոյր, Ներգալ, Ասխար, Թաթրակ կամ Ասրամելիք, իրենց անդթուեթեամբ կը խորեն ձեր խիղճերը, առանց զանոնք մտքերի կարենալու, որովհետեւ անոնք կրողներ են մեռած անցեալին: Հագիւմ ձերացածներ միայն իրենց հոգի կը նային, և սպասած ու ճամբու եղբոր մնացողները կ'ողկեկոչեն անցեալը: Մեր երազներու սեւեռակէտը ապագան է, որուն դրան վրայ կհցած է երկնաւոր Հայրը:

Յետոյ զարձաւ և ըսաւ կնոջ. «Դուն քիչ առաջ ինծի աւելի այս ջրօրի ջուրէն, բայց ես քեզի պիտի տամ կենդանի ջուրը, զոր Սիւքիմ չունի: Կեանքի ծառա յաղեցնող ջուրը, որ չէ այն զուարթածողիկ արեցեալիւնն ու երազը կործանեալ գիշերներուն, որոնց ստուերին փոթթուած մարդիկ ինքզինքնին բաւարարուած կ'ուզեն զգալ: Աէրը զոր ես կը բերեմ աշխարհին, լի է փառքով և երջանկութեամբ: Սիրել կը նշանակէ տալ իր ամբողջը: Մեր սիրտը այն տանն միայն կը խաղաղի, կը թարմանայ ու կը բերկրի, երբ այս ջուրի դոյլին պէս կը պարպուի, յաղեցնելու կարիքը առողջին ու առնողին հաւատարմացէալ նոյնիսկ անոնք որ կրնան ուրիշներուն տալ այս նիւթական ջուրէն, փոխարէն պիտի ստանան աղբիւր մը ամբողջ՝ որ իրենց պիտի բաշխէ գինովութիւնը հոգիին, աւելի հոգի քան բոլոր գինիները աշխարհին:

«Ուրախ չէ այնքան ծառին պտուղ վայելողը, որքան ծառը, որ իր ամբողջ պտուղները տալէ յետոյ, յաջորդ գարնան նորէն կը ծաղկի, լիցուն ժպիտով և տպագայի յայտով: Կեանքը կուտայ, սէրը կը բաշխէ, մահը միայն կ'առնէ: Ով որ առնել կը սիրէ, կը ծանրացնէ իր բեռը և կը շառացնէ իր պարտքը այս ապերախտ ու անդուծ աշխարհէն»:

Կինը անշարժ ու վայրահալ կ'աւնկրնդէր: Իր հրկայն յօնքերը քաղցր չափ մը կը տարածէին աշտերուն վրայ: Ան կը նմանէր աղջնակի մը որ կ'երազէ, գետակի ափին նստած: «Դուն մարգարէ մը կը թուիս ըլլալ, ո՛վ անձանթ, և քու խօսքերուդ հայելիին մէջ գալիք դարերը կ'երևին, նման Գարիգին լերան

չգթային, երբ արեւ կ'սկսէ զօծէ անոր կատարները»:

— Եթէ քու աչքերդ կ'արենային տեսնել իրերը իրենց բովանդակ խորհուրդին մէջ, ըսաւ Օտարականը, ես քեզի պիտի երեւէի իբրեւ բացակէդ նոր մարնի մը որ կը վառի առանց սպասելու: Փախիւր այն հինգ դէպքէն, որոնք քակդ եղան ու կը մնան: Ես հկած եմ որոնելու մոլորած աշխարհները և իմ սիրտս կը տոչորի գթութեան հաւատով:

Այդ միջոցին աշտերանները վերագարձան և զարմանքով նկատեցին իրենց Վարդապետը: Սամարացի կնոջ հետ խօսքի նստած: Օտարականը գուշակեց անոնց մտածումը և ըսաւ բարձր ձայնով. «Մենք բոլորս եղբայրներ ենք և զուակները նոյն Հօրը: Պատուարները որոնք մեզ իրարմէ կը բաժնեն, արուեստական են և վաղանցաւ, նման մեր մարմինները ծածկող զգեստին, հիննալու և նետուելու անձամուտած: Մեր ընկերը, դրացին և օտարական նկատուածը ուրիշ մէկը չէ, բայց մեր լաւագոյն մասը ուրիշ մարմնի մէջ դրուած»:

Երբ Օտարականը դադարեցաւ խօսելէ, Սամարուհին մօտեցաւ իրեն և խնդրեց որ իրենց քաղաքը հանդիպի: «Ես արդէն իսկ ձեր մէջն եմ: Ով որ գիտ իր հետ ունի, ես իր մէջ կը բնակիմ, և ան կրնայ իմ սէրս տանիլ իրեններուն»: Յետոյ նայեցաւ Սամարուհիին իր աչքերու բովանդակ քաղցրութեամբ, և ըսաւ անոր. «Դուն բազմաթիւ սիրողներ ունիս, որոնցմէ հինգը ծանօթ են արդէն: Սակայն վստահ եղիւր թէ անոնք բոլորը սիրած են ինքզինքնին միայն քու մերձակարութեանդ մէջ: Ուրիշներ կը տեսնեն քու գեղեցկութիւնդ լակ, որ պիտի թառամի տարիներու ընթացքին: Սակայն ես քու մէջդ կը նշմարեմ գեղեցկութիւն մը՝ որ անթառամ պիտի մնայ յաւէտ և որ քու աշունիդ մէջ պիտի չփախնայ ինքզինքը հայելիին մէջ դիտելէ»:

Յետոյ դառնալով իր աշտերաններուն, ըսաւ. «Սամարիայէն, Սիդոնէն և Տիւրոսէն պիտի գան հաւատաւորներ լիցնելու թագաւորութիւնը, որ բոլորին կը պատկանի: Մենք իրարմէ կը տարբերինք

ԿՐՕՆԵԿԱՆ

ԻՆՉ ԷՐ ԱՅՆ ՇԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՄԷ ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ ԿԸ ՏԱՌԱՊԷՐ

«Տուա ինձ խալթ մարմնոյ
(Բ. ԿՈՐՆԹ. ԺԲ. 7)»:

Նախ մի քանի խոսք իր կեանքի անցուղարձերուն ու գործունէութեան շուրջ: Պօղոս առաքեալ Յիսուսի 12 աշակերտներէն չէր, յետոյ աւելցած էր անոնց վրայ: Այս պատճառաւ անիկա կը կոչուի տասներեքերորդ առաքեալ: Թէ և յետոյ աւելցած է, բայց 12 առաքեալներէն չառաւելի աչքառու ու մեծ գործ տեսած է Քրիստոսի նորահաստատ Եկեղեցիի սլոյծաւորութեան և յատկապէս ինչպստ:

Ի՞նչ ըրած է: Նոր Կտակարանի 27 գիրքերէն 14ը, այսինքն կէսէն աւելին, ինքը գրած է: Եկեղեցիներ հիմնած է ամէն տեղ, մանաւանդ հեթանոս երկրներու, յունահռոմէական աշխարհի ծանօթ կեդրոններուն մէջ, ու մինչև անգամ Եւրոպայի հողամասին վրայ: Որով Քրիստոնէութիւնը Մովսիսական կրօնքէն բոլորովին անջատ՝ համամարդկային ու զուտ հոգևոր կրօնք մը դարձուցած է: Քրիստոնէութեան

աստուածաբանութիւնը կազմակերպած է: Քրիստոնէութիւնը ուսումնասիրելու և անոր աստուածաբանութիւնը սորվելու համար իր գրութիւնները ուսումնասիրել անհրաժեշտ է, ինչպէս կ'ընեն Ս. Գրոց ուսանողները զպրեկտիքներու և աստուածաբանական դպրոցներու մէջ:

Երուսաղէմէն ետքը Սիւրիոյ Անտիոք^(*) քաղաքը Քրիստոնէութեան կարևոր կեդրոններէն մին էր, միանգամայն կեդրոն էր նաև աւետարանչական գործի: Պօղոս առաքեալ այս Անտիոքի եկեղեցիին մէջ կը գործէր: Այս քաղաքէն ճամբայ ելլելով ան կատարեց իր պատմական ու աւետարանչական երեք մեծ ուղևորութիւնները: Այդ ուղևորութիւններուն առթիւ երբեմն կը ոտխալէր քաղաքի ճամբորդել, բայց երբեք չէր յուսահատեր. քանզի աչքին առջև մեծ նպատակ մը ու բարձր հետանկար մը կար, և զիւրի թէ որով կը հաւատար և ինչով կ'ընէր այդ զոհողութիւնները:

Պօղոս առաքեալ աւետարանչական ճամբորդութեան ընթացքին երբ դրամի պէտք ունենար տեղ մը կը կենար ու կը գործէր. ինքը արհեստով վրանագործ էր (Գործք, ԺԷ. 3) և անկէ շահած գրամով թէ՛ իր և թէ՛ իր ճամբու ընկերներուն ծախքերը կը հոգար (Գործք, Ի. 33-34), ու այսպիսի դժուարութիւններու տակաւով, սահմանազանց զոհողութիւններով և անվերապահ նուիրումով յառաջ կը տանէր Աստուծոյ Թագաւորութեան սուրբ գործը: Վանդի քրիստոնէութեան մեծ առաքելը, բաղին բուն առումով, մարմնացումն էր համակ զոհողութեան ու նուիրումի. ինչպէս նաև անձնուրացութեան, որոնք ճշմարիտ հաւատացեալի մը էական յատկանիշներն են:

Հրեաները իրենց մանչ գաւակներուն

մեր մարմիններով միայն, բայց կը նայնանանք նոյն արիւնսով, իրեւ սրդիներ երկնաւոր Հօրը: Օրուան զեղեցկութիւնը միայն մեզի չի պատկանիր այլ բոլորին:

Յետոյ դարձաւ կնոջ և ըսաւ. «Այսօր դուն քեզի հետ կը տանիս կենդանի ջուրը, անով կենդանացնելու Սիւքեմի չորցած հոգին»:

Կինը կաւար ու կը նայէր Օտարականին: Իր չրթները կը մրմնջէին կարճաւ, թէ ինք պատրաստ էր մինչև աշխարհի ծայրը իրեն հետեւելու, սրովհետեւ անձանօթ մասնակի իր հոգիին վրայ կը հընչեցնէին նոր նուագ մը, իրեն ծանօթ բայց մոռցուած երգի մը նման:

Ե.

(Շարունակի՛ 5)

(*) Անտիոք անունը կրող երկու քաղաքներ կային Պօղոս առաքեալի օրով: Անոնցմէ մէկն էր Սիւրիոյ Անտիոքը՝ ուր Յիսուսի հետեւողներ Քրիստոնեայի կոչուեցան առաջին անգամ (Գործք, ԺԱ. 26): Իսկ միւսն էր Փոքր Ասիոյ Պիսիդիոյ նահանգին մայրաքաղաքը՝ ուր Պօղոս առաքեալ իր առաջին աւետարանչական ճամբորդութեան առեւ Քրիստոսի Աւետարանը քարոզեց տեղացի Ժողովուրդներուն, թէ՛ հրեաներուն և թէ՛ հեթանոսներուն (Գործք, ԺԳ. 16-52): Այս վերջինը Սիւրիոյ Անտիոքէն զանազանելու համար կը կոչէին Պիսիդիոյ Անտիոք (Գործք, ԺԳ. 14):

արհեստ մը սորվեցնել պարտականութիւն կը համարէին, և այդ աւանդական սովորութեան համեմատ Պօղոս առաքեալի ծնողքը իրեն վրանագործութիւն սորվեցուցած էր երբ ինք դեռ փոքր էր։ Այս արհեստը սորվել ապագային իրեն համար մեծ օգտակարութիւններ ունեցաւ քրիստոնէութեան շարժումը ծաւալելու իր նուիրական պաշտօնին մէջ։ Յիսուս ալ հրէական ընտանիքի մէջ հասակ նետած ըլլալուն համար հիւանդութիւնը սորված էր իր փոքր հասակին մէջ (Մրկ. Զ. 3)։

Հեթանոսաց առաքեալը իր առաքելական մեծ ճամբորդութիւններու ընթացքին ոչ միայն եկեղեցիներ կը հաստատէր, այլև իր հաստատած եկեղեցիներուն համար հոգեւոր պաշտօնեաներ ալ կը պատրաստէր։ Կազմակերպութիւն մը հիմնել քաղցատմամբ դիւրին է, քայց դժուար է և շատ դժուար գայն պահել և անոր գոյատեւումը ապահովել։ Հետեւեալ իր աւետարանչական երկրորդ ճամբորդութեան ընթացքին երբ Յունաստանի Կորնթոս քաղաքը հասաւ, հոն կեցաւ մէկ ու կէս տարի (Գործք. ԺԷ. 11), և այս շրջանին թէ՛ կը քարոզէր և թէ՛ կ'ուսուցանէր կենաց Բանը, թէ՛ ժողովուրդը քրիստոնէայ կը դարձնէր և թէ անոնց համար հոգեւոր գործիչներ կը պատրաստէր, հովուելու համար իր հիմնած եկեղեցիներուն ժողովուրդները։

Յետոյ աւելի որոշ ծրագրով, իր աւետարանչական երրորդ ճամբորդութեան ընթացքին երբ Եփեսոս քաղաքը եկաւ հոն մնաց երեք տարի, և սորվեցունց Աւետարանի էական ճշմարտութիւնները թէ՛ հաւատացեալներուն և թէ հոգեւոր գործիչներուն՝ որ հովուեն նորադարձ քրիստոնէաները, նախ երկու տարի շարունակաբար տեղն օր Տիւբան անուն մէկու մը դպրատան մէջ (Գործք. ԺԹ. 10), ապա տարի մըն ալ ուրիշ տուններու մէջ, ընդամենը երեք տարի (Գործք. Ի. 31)։

Պօղոս առաքեալ իր առաքելական երրորդ մեծ ճամբորդութեան վերջին մասին մէջ երբ Մակեդոնիայէն Փոքր Ասիոյ Մեւլիտինէ քաղաքը հասաւ, անկէ երեսուցէ մի ճամբով իր մեծ կեդրոնը՝ Սիւրբոյ Անտիոք քաղաքը վերադառնալու ծրագրով, Մեւլիտինէէն Եփեսոս մարդ գրկեց և եկեղեցւոյ

երէցները կանչեց, իր հրաժեշտի խօսքերը անոնց արատաւնելու համար։ Այս առթիւ խօսեցաւ իրենց շատ յուզումալից շեշտով մը, որը արձանագրուած է Գործք. Առաքելացի Ի. Կրիստոնէ 17-38 համարներուն մէջ։

Այս երէցները որո՞նք էին, և ո՞ր դասնէ քառախարակնով Աստուծոյ եկեղեցիին զուխը գրած էր, իբրեւ կենաց Բանին քարոզիչները։ Հեթանոսաց առաքեալն էր որ երեք տարի Եփեսոս քաղաքը մնալով զանաք պատրաստած, ձեռնադրած ու եկեղեցիի դեկը իրենց յանձնած էր որ շարունակեն այն գործը՝ զոր ինք սկսած էր տարածել անհետելիք մեծամեծ զոհողութիւններով։ Երբ իր հրաժեշտի խօսքերը ուշադրութեամբ ուսումնասիրուին ու վերլուծուին, խկոյն երեան կուգան իր ըրած սահմանադանց զոհողութիւնները Քրիստոսի եկեղեցին հիմնելու և անոր գոյութեան տեսականացումը ապահովելու գործին մէջ։

Առաջին դարու մէջ երբ քրիստոնէութիւնը ծաւալի սկսաւ, Պօղոս առաքեալի պէս խնայական փայլուն տաղանդով օժտուած, բարձր կրթութիւն ունեցած, խառնատեղի, աստուածաբան, կազմակերպիչ, վարչական կարողութիւններով առիւ, ձեռներէց, բարձր տեսիլք ունեցող, զոհող ու յոգնիլ չգիտցող հաւատացեալ հոգեւոր գործիչի մը պէտքը ունէր Քրիստոսի նորածին եկեղեցին։ Աստուած գինքը իբրեւ «անօր քնքութեան» աշխարհ զրկած էր որ կատարէր այս ճակատագրական ու պատմական մեծ առաքելութիւնը, զոր կատարեց լիովին, ըլլալով «մեակ առանց ամօրոյ»։

Սակայն Պօղոս առաքեալ հիւանդութիւն մը ունէր որ իր այսքան բազմազան դրազումներուն մէջ գինքը շատ կը նեղէր և կը տաղապեցնէր ատեն ատեն։ Ինքը անոր «մաւմնի խալթոց» անունը կուտայ որ փութի նման գինքը կը խալթէր։ Ասոր համար ինքը Աստուծոյ երեք անգամ յատկապէս աղօթեց որ վերցուի իրմէ այս հիւանդութիւնը, քայց չվերցուեցաւ։ Աստուած սակայն իր աղօթքին ի պատասխան ըսաւ. «Իմ շնորհս հետքի ե. եղի»։ Եւ քիզի նոր շնորհք ու նոր օժի կուտամ որ կարենաս յաղթել այդ հիւանդութեան։ Եւ այդպէս ալ եղաւ։ Ինքը զոհ եղաւ Աստուծոյ իրեն տուած այս պատասխանէն, և շարունակեց

իր գործը՝ առանց ընդհատելու, միևնույն հոսանքով, միևնույն նուիրումով ու շարահանություններով։ Որովհետև Աստուած զինքը հոգևոր նոր ոյժով այնքան լիցուց որ ասով կրցաւ յաղթել այդ հիւանդութեան, և այսպէս Աստուծոյ զօրութիւնը իր ակարութիւններուն մէջ երևան եկաւ, որով թէ՛ ինքը հոգևորապէս օրհնուեցաւ և թէ՛ իր միջոցաւ Աստուած փառաւորուեցաւ նոյնը Յիսուսի ալ պատահեցաւ։ Երբ Աստուծոյ Հիշողութիւնը օրը ետալի մահուան շուրջ Իր վրայ իջած էր, Գիթսեմանիի պարսկերէն մէջ երեք անգամ աղօթեց Իր Հօրը որ մահուան այդ լեզի բաժակը Իրմէ հեռացուի, բայց չհեռացուեցաւ։ Հայր Աստուած սակայն նոր ոյժով մը զինքը ա՛յնքան լիցուց որ այդ զօրութիւնով կրցաւ տակալ հրեաներու հալածանքներուն, նախադիմքներուն, և նոյնիսկ Գողգոթայի խաչի անարգ մահուան։

Մենք ալ երբեմն կեանքի գոյամարտին մէջ դժուարութիւններու կը հանդիպինք և կ'աղօթենք բարձրեայն Աստուծոյ որ այդ դժուարութիւնները լուծէ ու վերցնէ։ Աստուած երբեմն կը վերցնէ և երբեմն ալ չի վերցնիր զանոնք, բայց մեզի հոգևոր նոր շնորհք մը, զօրութիւն մը կուտայ, որով կը յաջողինք տակալ ու յաղթել մեր զբաղուարութիւններուն։

Արդարեւ շատ հեռաքրքրական է գիտնալ թէ ի՞նչ էր Պօղոս առաքեալի հիւանդութիւնը՝ զոր ինք ամբողջ խալիքոց կ'անուանէ։ Այս մասին Ս. Գրոց մեկնիչներ մէկէ աւելի կարծիքներ յայտնած են։ Գէթ անոնցմէ երեքը կ'արժէ խորհրդածութեան առարկայ ընել։

Առաջին։ Ռոման կը խորհէին թէ այդ հիւանդութիւնը լուսնոտութիւն էր։ Լուսնոտութիւնը տեսակ մը բռնիկ հիւանդութիւն է որուն ենթակայ եղող անձը ատենը անգամ մը իր զգայնութիւնը կը կորսնցնէ, թեթեւ կծկում կամ ցնցում մը կ'ունենայ, կը նուաղի ու զիտին կ'իյնայ։ Մի քանի բողբէ վերջը կը հանգստանայ և ոտքի կ'ելլէ։ Յիսուսի բժշկած հիւանդներուն մէջ այս տեսակ լուսնոտ մըն ալ կար։ Երբ Յիսուս այլակերպութեան լեռնէն վար իջաւ, հոն մարդ մը կար որ միակ զաւակ մը ունէր, որ լուսնոտութեան հիւանդութեան կը տառապէր։ Ան զիմած էր առաք-

եալներուն, բայց անոնք չէին կրցած զայն բժշկել։ Աստի Յիսուսի մօտեցաւ։ Ձեռնակի գալով կ'ըսէր. Տէր, իմ որդոյս ուղարկէ, որ կը լուսնոտի եւ շարաշար կը շաքարէի, բազմի շաքարով անգամ կ'ըսէի մէջ կ'իյնայ, եւ շաքարով ջուրի մէջ» (Մատթ. Ժ. 14-15)։ Հին ատեն կը կարծէին թէ ինչպէս շատ մը հիւանդութիւններու, նոյնպէս լուսնոտութեան ալ պատճառը չար ոգին է (Մարկ. Թ. 19)։

Անոնք որ այս առաջին տեսակէտին վրայ կը պնդեն, կ'ըսեն թէ Պօղոս առաքեալ ալ այսպէս ատեն ատեն կը տառապէր միևնույն հիւանդութենէն։ Լուսնոտութիւնը զինքը զիտին կը դարնէր և իր առաքելական գործին համար մեծ խոչընդոտ մըն էր։

Երկրորդ։ Ս. Գրոց ուրիշ մեկնիչներ ալ կան, որոնց տեսութեամբ Պօղոս առաքեալին «ամբողջ խալիքոց» կոչած այդ հիւանդութիւնը ջերմախտ էր որ մերթ ընդ մերթ զինքը կը նեղէր ու անհանգիստ կ'ընէր։ Զերմախտը հիւանդութիւն մըն է որուն ենթակուողը սովորականէն բարձր տաքութեան տաքման կ'ունենայ որը իրեն ցաւ կը պատճառէ։ Յիսուսի բժշկած հիւանդներուն մէջ ջերմախտ ունեցողներ ալ կային։ Զոր օրինակ, Պետրոս առաքեալի գոթանչը՝ զոր Յիսուս բժշկեց անոր ձեռքէն բռնելով, և խելոյն անոր ջերմը անցաւ և բժշկուեցաւ, և սկսաւ ներկաներուն սպասարկութիւն ընել (Մարկ. Ա. 30-31)։

Երրորդ։ Մեկնիչներէն ոմանք ալ կը կարծեն թէ Պօղոս առաքեալի այդ հիւանդութիւնը աչի սկարուքիւն էր։ Ընդհանրապէս ընդունուած է թէ հեթանոսաց առաքեալը քարտուղարի մը զրել կուտար իր նամակները։

Օրինակի համար, Առաջին Կորնթացոց (Ա. Կորն. Ժ. 21) և Կորնթացոց նամակներուն վերջին մասին մէջ (Կորն. Գ. 18), ինչպէս նաև Թեսաղոնիկեցիներու գրուած Բ. Թեսաղ. վերջաւորութեան՝ բարեներք յիշելու կարգին, «Այս բարեր իմ անգիստ Պօղոսինն է որ ամէն քուրբեռուն մէջ ետան է» (Բ. Թես. Գ. 17) կ'ըսէ։ Իսկ Հռոմ. մէկնացոց գրուած նամակին վերջին գլխուն մէջ Տերախոս անուն մէկը, «Երբեք կ'ընեմ անգի Տիբոցմով, ես ալ՝ Տիբոցմ, որ այս քուրբը գրեցի» (Հռոմ. Ժ. 22) կ'ըսէ։

Տերախոսին այս խօսքը ցոյց կուտայ թէ Պօղոս առաքեալին թուղթերը քարադպարի մը ձեռքով գրուած են։ Ան մէկ թուղթ լոկ անձամբ գրած է. առիկա Կաղաթոյ նկեղեցիին գրուած թուղթն է։

Կաղաթոյ նկեղեցիին մէջ հրեայ քրիստոնեաներու և հեթանոսութենէ դարձի եկած քրիստոնեաներու միջև սուր զինաբանութիւն մը կար։ Առաջինները կը պահանջէին որ հեթանոսները երբ քրիստոնեայ դառնան՝ նախ պէտք է լաւ հրեայ ըլլան, Շարաթը պահեն, Մովսէսի օրէնքները յարգեն և այլն։ Այս զինաբանութեան առաջը առնելու համար է որ այս նամակը ինքը անձամբ գրած է. որ արդէն կարճ է և միայն վեց գլուխներէ կը բաղկանայ։

Կաղաթացոյ այս թուղթին մէջ Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. «Իսեկ դուք որ մարմնիս տնտեսները անգամ ձեզի տեսարանը Բաղդեսի, եւ իմ մարմնիս վրայ կրած փորձութիւնս շանագեցիք եւ շարժամարնեցիք, հապա Աստուծոյ հրեշտակի մը պէս զիս ընդունեցիք ... որ երբ կարելի եր ձեր աշխեր պիտի հանեիք ու ինձի օգտին» (Կաղ. Դ. 12-15)։ Նոյնպէս նոյն նամակի վերջին մասին մէջ կ'ըսէ. «Նայեցի ինչպիսի՜ զիրեքով գրեցի ձեզի իմ ձեռքովս» (Կաղ. Զ. 11)։ Ասիկա ցոյց կուտայ թէ իր աշխերը տկար ըլլալուն համար այսպէս խոշոր գիրերով գրած էր նամակը։

Այս բոլոր խօսքերը երբ իրարու քով բերենք, կուգանք այն եզրակացութեան թէ Պօղոս առաքեալին «մարմնի խայթոց» կուգածը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ աշխի տկարութիւնը։

Իր հիւանդութեան մասին յայտնուած այս երեք տեսութիւններէն — լուսնոտութիւն, ջերմախտ և աշխի տկարութիւն — ուստի վերջինը աւելի բանաւոր ըլլալ կը թուի։ Խորհողներ ալ կան թէ այդ հիւանդութիւնը քաճումա էր։ Այս մասին որոշ բան մը չենք գիտեր։

Կեանքի գոյամարտին մէջ ամէն մարդ իր դժուարութիւնները ունի, «մարմնի խայթոց»ներէն դուրս չէ։ Մեզմէ ոմանց համար «մարմնի խայթոց»ը իրենց չքաւորութիւնն է, որմէ կը տառապին և կ'ուզեն ազատուիլ բայց չեն կրնար, պարագաները չեն օգներ։ Ոմանց համար «մարմնի խայթոց»ը իրենց սիրելիին կորուստն է, այսոց համար այսինչ կամ այնինչ անբուժելի համար կեանքի պայքարին մէջ ամէն տանը համար ուրիշներէն, մանաւանդ իրենց բարիքը վայելողներէն անարդարութեան ու նախատինքի հեթանոսութիւնը ըլլալը, իսկ ոմանց համար ալ «մարմնի խայթոց»ը իրենց այլևայլ մոլուածութիւններուն գերի ըլլալն է։ Զոր օրինակ՝ քարկուտեան, նախանձի, տախտիկեան, հայհոյութեան խմբի քի, խաղամուտութեան եւ այլն. որոնց գերութիւնէն ազատագրուիլ կ'ուզեն բայց չեն կրնար։

Այսպիսի պարագաներու ներքե իրենք քրիստոնեայ մեր ընելիքը երկու է։ Նախ՝ բնաւ չյուսահաւորիլ. ինչպէս Պօղոս առաքեալ չյուսահաւանքաւ երկրորդ՝ աղօթել լիստուածոյ Ա. Պօղոսի նման երկու երեք անգամ, և եթէ հարկ է՝ աւելի անգամներ։ Լիստուած կարող է լուծել մեր դժուարութիւնները, եթէ չլուծէ իսկ՝ դանձր յաղթելու համար բաւարար ոյժ, զօրութիւն և շնորհ կուտայ մեզի, որով մեզ յաղթական դուրս կը բերէ կեանքի տառապանքներու ու նկուսթիւններու մէջէն։

Մեր դ մը որ քրիստոնեայ կը կոչուի և աղօթելու սովորութիւն չունի, չի կրնար արժանանալ Աստուծոյ այս նորանոր շնորհներուն և օրհնութիւններուն։ Այն մարդիկ որոնք աղօթել չեն սիրեր և կամ ձանձրոյթ կը զգան աղօթքէն, Աստուծոյ հետ հաշտ չեն, հետեւաբար կը խառնախնայ Անոր ներկայութիւնէն։ Ըստ ծան Պրնեանի, «Աղօթքը մարդը կը դադրեցնէ մեզ գործել, իսկ մեզը կը դադրեցնէ անհաշտ աղօթել»։ Ուստի եթէ մէկը աղօթելու զաղրած է, որոշ է թէ մեղք մը մէջտեղ մտած ըլլալով յառաջ բերած է այդ կացութիւնը։

Աղօթքը մեզ Աստուծոյ կը մօտեցնէ և Անոր հետ մտերմիկ հաղորդակցութեան մէջ կը գնէ։ Այն որ ամէն առտու կ'աղօթէ և հոգեօր ներշնչութեանով ու օրհնութիւններով լեցուած տունէն դուրս կ'ելլէ, Աստուծոյ ներկայութիւնը իրեն հետ կ'ըլլայ օրուան բոլոր ժամերուն մէջ, որով կարող կ'ըլլայ զիրութեամբ յաղթել կեանքի, դժուարութիւններուն։ Ըստ Ֆիլիթուսի, «Մարդը գրգռելու ժամացոյցի կը նմանի,

Միջև անկոխ նամբաներո
Կ'ապրէր, քովը «Տուլ» ակիմ,
Ոչ ոք կար հոն գինգ գովելու,
Քիչեր՝ սիրող սրտազին:

Մանուշակ մը ժայռին մօտիկ,
Կէս մը պահուած աչերէն,
Աղուոր, աստի պէս մէկ - հասիկ,
Փայլող երկնի կամարէն:

Ապրեցաւ անծանօր, քիչեր
Իմացան երբ ա'լ չըկար.
Լիսին հողին գիրկն է իջեր,
Մ'ն, արբեր'քիսն ինձ' համար:

W. WORDSWORTH

Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Երբ առտու իրիկուն աղօթում չլարուի՝ ա-
նօգուտ էակ մը կը դառնայ:

Հայաստանեայց եկեղեցին ուրիշ եկե-
ղեցիներէն շատ աւելի հոգեշունչ աղօթք-
ներ ունի իր մաթաղքին մէջ: Ս. Գրիգոր
Նարեկացին այնքան աղօթասէր մէկն էր
որ Աստուծոյ հետ կը խօսէր շարունակ:
Իր նարեկ Աղօթամատենը լեցուն է հոգե-
բուխ աղօթքներով: Ս. Ներսէս Շնորհալին
նոյնպէս այնքան աղօթասէր մէկն էր որ
Հայց. եկեղեցւոյ աղօթքներուն ու շարա-
կաններուն կարեւոր մէկ մասը իր գրչէն
ելած է: Իր «Հաւատով խոսովանիմ» ա-

ղօթքը՝ որ 24 համարներէ կը բաղկանայ,
Հայց. եկեղեցիի աղօթքներուն փառա-
պսակը կը կազմէ և թարգմանուած է 36
տարբեր լեզուներու: Այն մարդը որ կ'ա-
ղօթէ իրեն քրիստոնեայ, իր պարտա-
նութեան պատնէչին վրայ հաստատուն կը
մնայ ամէն ատեն, և Աստուած ալ մէկ կամ
տարբեր միջոցներով կ'օգնէ իրեն միշտ:

Սրեմե չվհատինք կեանքի խոչընդո-
տներուն առջեւ, աղօթքով մեր դժուարու-
թիւնները Աստուծոյ տանինք, ինչպէս Պօ-
ղոս առաքեալ բրաւ, Աստուած կարող է
մեզի յաղթութիւն տալ:

Ֆրէզնո, Գալիմ.

ԳՐ. Ա. ՍՄՐԱՅԵԱՆ

Ամեն էակ ինձ՝ էակից,
 Ամենուն դէմ սիրքս բաց.
 Ամեն ցաւին եւ ցաւակից,
 Աչքս ամենուն համար բաց:

«Դիր»ը նոյն է մեր ամենուն,
 — Պատրաստեմք օրօրուիլ,
 Նայիլ պահ մը սա արեւուն,
 Յետոյ Մութին մէջ քաղուիլ:

Մենք ամենքս ալ Բախսին ձրգում,
 Պարապին մէջ անսահման ...
 Որքեր ենք մենք ընդմիջ լրբում,
 Անապաստան, անկայան:

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Բախսն առանց ինձ՝ հարգընելու զիս բանասեղծ ըսեղծեց,
 Եւ փոխարէն այդ «Շքնորհ»ին ծրնած օրս զիս անիծեց.
 'Թէ հանդիպիմ օր մը իրեն, պիտի բրնկեմ օծիմն,
 Պիտի՝ անարգեմ մարդոց առջեւ, բուրով երեսը օծեմ:

(ՊԱՏՈՒԲԱՆ)

Ինչ որ պիտի տաս, տուր սիրտիդ քստէն,
 Սիրտէն բըխածը կը հասնի սիրտին,
 Ա՛խ, որքան ծարաւ սիրտեր կը սպասեն,
 Հիւղակէն մինչեւ սեմը պալատին:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՀՍԿՈՒՄ՝ ՄԵՌԱԾ՝ ՅՈՅՍԵՐՈՒ

«Եկեցէ՛ ի վերայ իմ . . .» :

Եփրաթայի հովիտին մէջ ծուարած
յիսուսանուէր Քոյրերու

Ձանգի մը ձայնն կ'աւետէ պանն խոկումին՝
Մարմնադրութ աչդ կիներուն երկնաճնշ,
Երազունակ՝ կուգան կարգաւ կը շարունին,
Գերերջանիկ՝ իրենց աղուոր սուգին մէջ:

Մինչ Անժէլիսն մութ սարերէն հեռակայ,
Աղանակերպ աչդ կոյսերուն գեղունի,
«Եկեցէ՛» ի «Ավէ Մարիա»ն կը հեկեկայ,
Միանձնունի մ'ինչպէս սրտում աշունի

Եղբւանի՝ պարզած թելեր առքնքեր
Հոգիներուն, ուր շուշաններ կը ծաղկին
Հաւասփ յորդ շաւրտանին փոլն ի վեր,

Կ'արտասանէ. «Եկեցէ՛, Տէ՛ր», երազին
Հրածե՛տ տա՛ծ մեր արեւուն յոգնաբեկ:
Եւ ա՛լ չծաղկի մեղքի ժպիտն հոն երբեք:

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ՝ ԼՈՒՍՆԻ ՏԱԿ

Շարա՛ն շարա՛ն կուգան ան նի բոլորուիլ
Վերջալոյսի շողերովը բոքնկա՛ծ
Մաքուր, անգայտ բաց երկնքի սը՝ տակ բիլ,
Աղօթքի մէջ վիմաստած՝ առ Աստուած . . . :

Լեռներէն վեր կը բարձրանայ, լո՛ւռ խորհուրդ,
Գէ՛մ մը աղուոր, նըման մօրք Յիսուսին,
Աչքեր ամէն անոր կ'երթան անյազուրդ,
Հրաւակե՛տ աչդ փերուածին, լի լուսին,

Որ երկինքէն կ'իջնէ կարծես յամբարաւ
Երկրի վրայ իր ժպիտովն արծաթէ,
Ու արեւու սրկինին մէջ իբր նշխար

Միռոնաւիթ՝ հապտգոթքին կը կաթէ:
Մինչ Քոյրերը աչդ տեսիլէն հրաբա՛ծ՝
Աստուանաբէս կը մերձենան առ Աստուած:

ՀՄԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ

(Եփրաթայ, Կարօլիկ Քոյրերու
մեհասանին առջեւ, 25 Օգոս. 1908)

Ս Ս Տ Ո Ւ Ծ Ո Յ

Եթէ մարդերը բոլոր Քեզ ուրացան կամաւիմ,
Քեզ պաշտելու տեղ եթէ ոսկի հորքեր պաշտեցին,
Եթէ երբեք գիտուններն խորհուրդներով իրենց վէս
Տալ կեանք մը հեռ մարդերուն յաւակնեցան առանց Քեզ,

Եթէ մոռցան Քեզ նոյնիսկ անուն մը որ մը քիմ
Խորաններուդ առջեւ ճուրք ուխտերն իրենց վնասական
Ի գին ամէն զրկանքի հետեւելու Քու շաղիմ,
Ու գայրեցան՝ զաջած նիւթին փաղէն մոզական,

Բայց, Տէր, ներէ՛ դուն իրենց, ու քող կեանքը վերստին
Սոսնէ խմասն իր վստահ արեւուն ներս բոլորին,
Ու չերեւի ապագան ա՛յստան անյոյս, ա՛յստան մութ ...

Զօրաւորներն աշխարհի, բռնակալները անգութ,
Իրենց մեղքի բեռան տակ, լսէ, ի՞նչպէս կը հեծնն,
Ու Տէր, զբա՛ լոկ իրենց, «զի ոչ գիտնի զինչ գործեն»:

ԿՎՏԾԷ ԱՊՏԻԼ

Կ'արժէ՛ ապրիլ կեանքը այս, նորէն կ'ըսեմ ես անգիտչ,
Թէպէտ բանի, ախորի համբաներէն անցնի ան,
Թէպէտ միտ, սուգ, կոծ ու դառ լոկ մեր բաժինը ըլլան,
Կ'արժէ՛ ապրիլ երբ ունինք առողջ հոգի, հանդարտ խիղճ:

Ու կը սիրեմ կեանքն այսօր իր էութեամբը համակ,
Ի՞նչ վայր երբ դեռ կը կոտորան ինծի տուած վերքերն իր,
Ինչպէս կոյս մը արփազեղ մենք կը սիրենք հակառակ
Կոտորաններուն իր անհամ, հմայքներուն դառապիր:

Կեանքի սիրոյն զուգընթաց, ես կ'ափսոսամ բանկազին
Ինձմէ անդարձ բաժնուող մասնակներուն վրայ կեանքին,
Յարգը որոնց պիտի ու՛ց տուէր հանչնալ ինձ, առա՛ղ ...

Զի զսա՛ծ եմ կեանքին մէջ ես ա՛լ խմտոս մը վստահ,
Որ զիս կ'ընէ յուսալից, փայլեա՛ւ ամուր ու անվախ,
Ու այդ յոյսով երջանիկ՝ ես այս տալը կը հիւսեմ ...:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԻՆԵՐԸ

(399 - 419)

1. — Արչակունեաց Հարստութեան վերջալուսին վաչլող մեր այս պատուական թագաւորին իշխանութեան տեղութիւնը մին է մեր ազգային ժամանակագրութեան վիճելի հարցերէն: Իւրաքանչիւր բանասէր և պատմաբան տիրող անորոշութեան մէջ ջանացած է ճշգիւ թիւը Վառաշապուհի թագաւորութեան տարիներուն և զետեղել զանոնք մեր արդի քրիստոնէական թուականին շրջանակին մէջ:

Ահաւասիկ շարք մը հեղինակներու ուրոնք իրարմէ տարբեր շրջանի մը մէջ և այնքան տարբեր տեղութեամբ ընդունած են Վառաշապուհի թագաւորութեան ժամանակամիջոցը.

Ա. — Հ. Ն. Ակինեան⁽¹⁾ — 8 տարի — 400/401 — 409/410;

Բ. — Գ. Ֆետիկեան⁽²⁾ — 21 տարի — 398 — 418;

Գ. — Կ. Յ. Բատմաջեան⁽³⁾ — 22 տարի — 392 — 414;

Դ. — Հ. Ս. Տէր Մովսէսեան⁽⁴⁾ — 23 տարի — 391 — 414;

Ե. — Մ. Ա. Օրմանեան⁽⁵⁾ — 26 տարի — 389 — 414;

Այս ալիպային թուականներէն ո՞րն է ճիշդը: Պէտք է քննել:

2. — Մեր ունեցած պատմական առաջին կոուսնն է Կորիւնի տուած հետեւալ տեղեկութիւնը, ըստ որուն Մաշտոց հայերէն զրեբու զիւտը յաջողութեամբ կատարել է տք եղիսթայէն կը վերադառնայ Վաղարշապատ և զիցսերորդ ամի Վառաշ-

ապհոյ արքային Հայոց մեծացոյց⁽⁶⁾: Այս կարեւոր դէպքը, Հայոց դպրութեան սկզբնաւորութիւնը, տեղի ունեցած է դարձեալ Կորիւնի ուրիշ մէկ վկայութեան համաձայն՝ Քաղկեդոնի ութերորդ տարին⁽⁷⁾:

Այս երկու տեղեկութեան զուգորդութեամբ կը տեսնենք թէ Քաղկեդոն առաջինի ութերորդ տարին կը համապատասխանէ Վառաշապուհի վեցերորդ տարին:

Արեւմտեան նախ և առաջ պէտք է զանել Քաղկեդոնի իշխանութեան սկզբնաւորութեան տարին:

3. — Արդի պատմաբաններէն և բանասէրներէն ընդհանրապէս ընդունուած է թէ Քաղկեդոն առաջին զահ ելած է քրիստոնէական թուականի 398/9ին: Այդ հաշուով Քաղկեդոնի ութերորդ տարին կ'ըլլայ 404/5, որ միևնոյն ժամանակ կը հանդիսանայ Վառաշապուհի իշխանութեան վեցերորդ տարին: Այս հիման վրայ կը ճշգրտի Վառաշապուհի զահակալութեան թուականը որ է 399/400:

4. — Այժմ հարկ է զիտնալ թէ քանի տարի թագաւորեց Վառաշապուհ: Այստեղ մեզի օգնութեան կը հասնի պատմահայրն Հայոց Մովսէս Խորենացի՝ զրեւոյ. «Վառաշապհոյ թագաւորեալ ամս քսան և մի՝ մեռանիս»⁽⁸⁾:

5. — Արեւմտեան պատմական այս տուեկաներու հիման վրայ մեզի կը մնայ եզրակացնել թէ Վառաշապուհ թագաւորած է 399/400 — 418/19, քսան և մէկ տարի:

Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎՍԻՍԻԱՆ

(1) Կորիւն, Վիեննա, 1952, էջ 79:

(2) Վարք Մաշթոցի, Երուսաղէմ, 1930, էջ 78:

(3) Իսկական Պատմութիւն Հայոց, 1914, էջ 220:

(4) Պատմութիւն Հայոց, Մասն Բ., 1923, էջ 148:

(5) Ազգապատում, 1912, էջ 286:

(6) Վարք Մաշթոցի, Ֆետիկեան, էջ 21:

(7) Նոյն, էջ 77:

(8) Մատենադարանի տպ., Վիեննայի, 1865, էջ 248:

ԳՐԱԿԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՆՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա.

(ԿՐՈՆՔ — ԱՐՈՒԵՍ — ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ)

Նոստ է խօսուած ու գրուած Սփիւռքահայ գրականութեան մասին: Հոս մեր նպատակը չէ անգամ մը ևս վերլուծման ենթարկել Հայ Սփիւռքի մէջ վերջին մօտ կէս դարու ընթացքին իրագործուած գրական վտասակը. բան մը՝ որ գուրս կը մնայ մեր կարողութեան սահմաններէն և որ կատարուած է ա՛յնքան սպառիչ կերպով՝ մէկէ աւելի տաղանդաւոր գրագէտներու կողմէ: Այլ անգործառնալ այդ գրականութեան տարուէ տարի կրած արժեքներուն, նուազումին առիթ առաջ հարցերուն, փորձելով միաժամանակ հասարակաց եզր մը գտնել մեր և ուրիշ ժողովուրդներու նոյն այս շրջանի գրականութիւններուն ալ անշքացումին, ճապարակումին, գոհակացումին միջև:

Այդ ընկիւն առաջ, հարկ է համապարփակ ձևով պարզել այն ազդեցութիւնը որ գոյւթիւն է ունեցած միշտ և ունի ընդմէջ արուեստին և կրօնքին: Ու միւս կողմէն, այս երկուքին հասարակաց տարրերը հակադրել կեանքի այն միւս, երբորդ մեծ զօրութեան՝ որ կը կոչուի վիսուալ: Այդ հարցերու շօշափումէն յառաջ գալիք լոյսին տակ յատակ և դիւրամբունիլի պիտի դառնայ ի. դարու առաջին քառորդէն սուրին գրական մարզի մէջ երկուսն եկած նահանջը, առաւել կամ նուազ չափերով լոյսը ժողովուրդներուն ալ մօտ:

Ոչ ոքի գաղտնիք է թէ վերջին կէս դարու ընթացքին գիտութիւնը հսկայաքայլ յառաջդիմութիւն մը արձանագրեց: Այդ մարզին մէջ կատարուած շտմեցուցիչ նախնականներուն իրրեւորելիք՝ նիւթը, մեղադր, մեքենան դարձան նոր սերունդին առաւելագոյնց ուշադրութեան առարկան, երկրորդական, երրորդական կարգի իջեցնելով կրօնական, բարոյական և

մշակութային արժէքներ(*): Մարդուն հոնապազ նորութիւններ որոնող և տիեզերքի թաքսւն խորհուրդները քողագերծելու հետամուտ միտքը ամբողջութեամբ կլանուեցաւ գիտութեամբ, որ մարդկային կեանքը աւելի հեշտ ու երջանիկ ընծայելու իր նպատակը բնական է որ իրեն յարէր մտածումները բաւորին: Ասոր ի հետեւնք, իմացական հետաքրքրութիւնները նաեղեցան, նահանջեցին, իրենց անգը գիջելով գիտական աշխարհի պէսպիսուն ու զարմանալի նորութիւններուն:

Միւս կողմէ, անկրօն վարդապետութեանց ծառայումն ու տիրապետումը կարգ մը երկիրներու մէջ, կրօնական ուսման վտարումը այդ և ուրիշ երկիրներու դպրոցական դաստիարակներէն, կարգ մը կրօնաւորներու կողմէ հաւաքործումը իրենց սրբազան դիրքերուն՝ ի խնդիր ճշմարիտ հաշիւներու, և այդու՝ եկեղեցական տալիճանի վսեմութիւնն ու սրբութիւնը այլապէսնուր կանչուած անոնց արարքները ի վերջոյ անխուսափելիօրէն պիտի ծնունդ տային անհաւատ ու անտեսիլ սերունդի մը որ եթէ չուրանար իր հայրերուն Աստուծոյ, դէթ իրրեւ տառապիլ պիտի արժեւորէր կրօնքի ծագման ու զարգացման հետ կապ ունեցող հարցերն ու երեսփոխները:

Ու դեննք հարցը: Ներկայ դարը, ու մահաւանդ Հայ Սփիւռքը, ի վիճակի՞ է ծնունդ տալու և սնուցանելու մեծ ու իրաւ գրագէտ մը: (Հարցը թող չթուի տարօրինակ. վասնզի եթէ բանաւոր է ընդունիլ թէ ներկայ դարը, հոն տիրող հոգեբանական և ընկերային պայմաններուն բերումով, չէ կարող սուրբ մը տալ աշխարհին, անհեթեթ չէ հաստատումը թէ ան կրնայ ի վիճակի չըլլալ տալու նաեւ վտանգական արժէքով գրագէտ մը

(*) Գիտութեան այս բացասական երեւոյթներէն մեծ մասը չէ՛ երբեք անոր և կրօնքին միջև ելել օչ համագործակցութեան գէթ խաղաղ համակեցութեան հաւատքի փութ: Անոնց՝ իրրեւ իրերամերձ ու իրերամարտ խփումները, դարաւոր ու ազիտաւոր պայքարի մեղմացումին պայծառ հետանկարին հանդէպ բացարձակ յստեանսութեան:

կամ մշակութային գործիչ մը, մասնաւորապէս երբ հետազոտողներով բացատրենք թէ որքան կարճ է կամուրջը ընդմէջ արուեստներուն եւ կրօնքին):

Այս հարցումին պատասխանելէ առաջ, հարկ է սեռամբաստիւ հազար ու բարոյական սոցիալական եւ գիտութեան դիրքն ու իրար դէմ պարզած կեցեալները վերջին տասնամեակներուն: Յայտաւ թէ ո՛րքանո՞ւնք անոնք կրնան օժանդակ ըլլալ իրարու եւ ուրկէ՞ է որ կը բացուի խորամտորտանց միջոց:

Արուեստը, ըստած է յաճախ, սերտօրէն կապ ունի մեր հագին, մեր «ներքին»-ին հետ: Մեր հագինները յաճախ ծաւալը աւնեցած են տնային, ճիշդ ինչպէս աւնեցած են ծառայող հազար իրաւութիւններուն, կրօնական ներշնչումներուն, ու վերջապէս անոնց ակնադրութիւնը եղող Աստուծոյ: Նախամարդն իսկ, արեւելիքի Արարիչը (որուն զոյգութեան կը հաւատար թէ, բայց որուն ո՞վ եւ ուրեմն ըլլալը չէր կրնար սրտել) պաշտելու անտանձնի փափաքին քովն ի վեր աւնեցած է սէրը արուեստին, պաշտամունքի չափ հօգը, որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ սէրը գեղեցիկին, սէրը ներդաշնակութեան ու կոտորակութեան: Ու աւելին: Արուեստի հօգօրացն արտայայտութիւններէն մին կողմ կրկնով փարձած է օրհնարանի իր դաւանած Արարիչը: Գաւթի մարդաբանի օրով, իսրայէլացիք ոչ միայն հազար կրկնով ալիւ պարկով զիմաւորեցին գերութենէ վերադարձող Ուստին ճաղանակը: ԶԱստուած պաշտելու համար յօրինուած արուեստի իրաւորմաններուն մէջ կը ցուցնայ կրօնագրած սգին նոյն այդ ժողովուրդներուն, զանոնք երկնոց սերունդներուն:

Եթէ ազօթքը մեզ կը վերացնէ ու կը մօտեցնէ Գերագոյն Էակին, արուեստին մագական սոցիալական ունի յատկութիւնը մեզ վերացնելու երկրաքարէ ստարտութիւններէն ու փախադրելու ներքին վայելքի այնպիսի միջոցարարի մը մէջ՝ ուր մեր շուրջի հասարակ իրերն ու ամէն կարգի ճղճիմութիւնները կ'աշխարհաբանին ու մենք կ'աւնեանք նախաճաշակը անմահութեան: Այնքան տարբեր՝ աշխար-

հին տուած ու նիւթով միայն պայմանաւոր այն միւս վայելքէն, հեշտախաւար հաճաքէն՝ որ ժամանակաւոր է, վաղանցաւ ու մահաւանդ անկասար: Զուր տեղը չէ որ բանաստեղծութիւնը «բաւարար մագութիւնը» անուանուած է Անգլիացիներէն: Սակայն մեծ ու ազնիւ հագիններուն միայն արուած է հաղորդակից դառնալ այդ վայելքին, այդ ճշմարիտ երանութեան:

Եթէ իրաւ արուեստը կ'աւանդուի նաեւ ազնուացնելու մեր հագինները, արուեստագէտը ո՛րքան աւելի ազնուական նկարագրի տէր մէկը ըլլալու է, որպէսզի ի՛ր իսկ հագինէն բղխած եւ թանձրացեալ կերպարանքով յայտնուող արուեստի գործ մը յաջողի իր այդ վսեմ առաքելութեանը մէջ: Ընդ ինչպէս Աստուծոյ խօսքներուն մէջ ծրարուած անհուն ճշմարտութիւնները գանգաւածներուն փախանցելու կ'աւանդարդի որքան ամալ կ'առնած պէտք է ըլլայ այդ սկզբունքներուն, իր խօսքը ընծայելու համար աւելի ապաւորիչ և օգտակար:

Արուեստագէտը այն անձն է որ, ճշմարիտ ազօթաւորին նման, կ'աւնեանայ վերացումի վերացումի (sublimation), ներշնչումի պահեր, մտաքանդացումի (extase), մտաքանդակութեան փրճակներ, որոնց սակայն իր մօքին հետ ու անկ տալ իր սրտին ալ մասնակցութիւնը պէտք է ըլլայ էական ու գերակշիռ, պահեր՝ ուր մարդ ինքզինք կարծած կը գգայ աշխարհէն ու զայն ապրող հաղորդ մէկ խեղճութիւններէն, զսեղանութիւններէն, ճղճիմութիւններէն, բացաւելու համար երկնային իսկութիւններուն ու անոնցմէ ճառագայթող աննուագ ու անսահման երանութեան, յաճախ անգամանակի ու յարմար բաղձացում կ'աւանդուրեն:

Ըստած է թէ չարերը երգ չունին: Ու սխալ պիտի չըլլար այս սահմանումը ընդարձակել, զայն պաշտօնագինելու համար նաեւ միւս բոլոր արուեստներուն: Զարեքը չունին արուեստի վայելքումին հաղորդ ու ստեղծագործելու առակ հագին: Անոնց հագինները, ծանրացած բաղձապիտի մեղքերով, նայիլ գիտեն աշխարհին միայն: Զարը երկրային, անձնահաճ կիր-

քերու գոհացումին մէջ կը փնտռէ լոկ վայելքը իր անտեսիլ ու անհորիզոն հոգիին: Անոր խորթ կը մնան ներշնչումի, վերացումի, հոգիացումի պահերը, որոնք գերագոյն իսկութիւնը կը կազմեն կեանքին: Չարերը քանդել ու եղծանել գիտեն միայն: Շինելը, արտադրելը, ստեղծագործելը յատուկ են մեծ, բարի ու գոհացեցող հոգիներուն, որոնք սերիշ բաներ չեն, բայց եթէ Աստուծոյ՝ Գերագոյն Բարիին գործակիցներն ու կամակատարները այս մոլորակին վրայ: Չարերը կ'ախորժին բռնութիւնէ, բրաւթիւնէ, պողպատեայ սլոէն, ինչ որ ժխտումն իսկ է արեւեհատին, որ նուրբին, ազնիւին, գեղեցիկին ճաշակով է պայմանաւոր: Մեծ ու լուսաւոր հոգիներն են միայն որոնք կրնան ըլլալ սուրբ մը, վսեմ գաղափարի մը պաշտպանութեան ի խնդիր մահաւան դէմ՝ խիզախութեամբ պատրաստ հերոս մը, բարձրաթռիչ արուեստագէտ մը:

Ահա թէ ինչու սուրբը, հերոսը, արուեստագէտը մէկ շարքի վրայ կու գան իբրեւ ժողովուրդներու հոգեկան նկարագիրը կերպագրող, անսոց ստիւն՝ տեսանողի հոգիով, սեղիղ ու լուսաւոր ճամբան գծող, ցեղային գոյատեման գաղանիքը յաւանդ անհատներ: Զուր տեղը չէ որ Բրիտանական մեծագոր կայսրութեան գահակալներէն մին կը յօժարէր հորուստ ու հակայտաւոր շնորհաստանը ձեռքէ հանել քան արուեստագէտ Շէյքսպիրը: Տարբեր է պարագան քաղաքագէտին, չոր գիտունին, թուիչքէ դուրկ ու անհոգի ողորմիկին: Վասնզի իր հոգիին դանկը արտաքին աշխարհին դէմ ամբօրէն կ'պայծաւ տոռով՝ հոգեկան աշխարհէն եկող ամէն ձայնի մուտքը իր ներաշխարհէն ներս արգիլող անհատն իսկ կրնայ մեծահամբաւ գիտուն մը կամ ճարտիկ քաղաքագէտ-դիւանագէտ մը դառնալ, բայց երբեք սուրբ մը կամ իրաւ արուեստագէտ մը:

Ահա այս իսկ պատճառաւ է որ եթէ սեղեք մարդերը բաժնիլ դասակարգերու՝ համաձայն իրենց մտաւոր գարգացման ու կարողութիւններուն, միայն սուրբերն ու արուեստագէտներն են զորս պիտի դրժարանանք գնել իրենց արժանի տեղը: Վասնզի սուրբը կամ արուեստագէտը, ըլ-

լայ ան տարրական կրթութենէ հազիւ անցած և կամ բարձրագոյն ստեղծարարներէ վկայուած, երկու պարագային ալ կրնայ հասնիլ բաղձացում ու ստեղծագործած կատարելութեան: Զենք սերանար անշուշտ ուսման ու ընդհանուր կրթութեան դերը արուեստագէտի մը կեանքին մէջ, զինք գերագոյն նուաճումներու մղող յաճախ, երբ կայ սակայն անոր ետին գործող, անոր հետ գործակցող զգացումներու աւազանը եղող հոգին: Բայց կ'սեղեք մտանանչելայն իրողութիւնը թէ բազմութիւ են պատմութեան մէջ արուեստի բարձրագոյն կատարները նուաճած՝ մարդեր, Մանկապարտէզի սեղաններէն իսկ ուսման անտառի նկատուած ու հրաժեշտ տուած զպրոցական կեանքին: Ու ասիկա առուելաբար նկարիչներու քանդակագործներու պարագային: Հ. Ղ. Ալիշան բազմամտաւ ու բարձրագոյն կրթարաններ տեսած մարդ էր, իսկ Օշական նախակրթարան մը աւարտելու բախտն իսկ չէր սննցած: Եւ սակայն անդունդ կայ երկուքին մեղի ձգած գրական վաստակին միջեւ: Արուեստագէտը ինչպէս սուրբը վեր են ու դուրս բոլոր դասակարգերէն, մարդերը իրենց մտային կարողութիւններուն համաձայն արժեւորելու մէջ միայն իրենց իմաստը գտնող:

Եթէ կրօնքը կը դիմէ մեր հոգիներուն՝ գոնանք Տիրոջմէ իրենց ստճանուած գերագոյն երանութեան տաճարներու, գիտութիւնը կը դիմէ նիւթին՝ մեր ֆիզիքը կարելի եղածին չափ երկարօրէն կենդանի ու տաղժ պահելու ու մեր մարմնաւոր կարիքներն ու բազմաքանակը գոհացնելու ու տոռով՝ տատար կեանքը աւելի հեշտ ընծայելու. արուեստը սակայն իր ստեղծագործութեան հիմնատարը նիւթէն տանելով հանդերձ կու գայ իրօքի մեր զգացումներուն ճամբով՝ մեր հոգիներուն, իր կաշուներէն զլիսաւորը ըլլալով անսոց վերացումն ու ազնուացումը: Ուրեմն կրօնքը, իր նպատակի իրադարձման ճամբուն վրայ, իր յառաջխաղացքը կ'ընէ Հոգիէն՝ հոգի, գիտութիւնը՝ նիւթէն՝ նիւթ, իսկ արուեստը՝ նիւթէն հոգի(*):

(*) Խօսիլ օգտագուցւումն իմաստն՝ զորս է այս աշխատութեան միւրէն, մանաւանդ երբ

Գորշ՝ և յաճախ անհրապաճը նիւթը
աշխարհակալու, գեղարարգելու, հոգեգի-
նացնելու վսեմ բայց զմեւարին առաքե-
լութիւնը ունի արուեստագէտը:

Արուեստը առկաւին մարդուս զգացա-
կան աշխարհին հետ աւելնաւած իրողու-
թիւն մը ըլլալուն, մենք մեր սիրտը —
զգացումներու կեդրոնը — ալիկածող գէպ-
քերն է որ կ'արձանագրենք մեր արուեստի
գործերուն մէջ: Անոնք յաճախ հայելիա-
ցումն են մեր ներաշխարհին: Միւս կողմէ՝
աղօթքը — գերադասն արտայայտութիւնը
հոգեւոր կեանքին — անտարակոյս որ
կապ պիտի ունենար առաւելարար մեր
հոգեկան վիճակին ու մեր զգացումներուն
հետ: Մեր հոգիները ալիկածող նոյն գէպ-
քերուն է յաճախ որ մենք կ'անդադառ-
նանք մեր աղօթքներուն մէջ: Գիտութիւնը
սակայն անկախ ըլլալով մեր զգացումնե-
րէն ու իշխողով ամբողջապէս մեր իմա-
ցականութեան, մեր մտային կալուածէն
ներս, հակադրուած է շարունակ արուես-
տին ինչպէս կրօնքին:

Ուրիշ երեւոյթ մը, գիտութեան և
արուեստին միջև խրամատը խարացնելու
կանչուած, այն է թէ մինչ գիտութիւնը
ըմբռնելու համար բաւական է մեր վիճի
գործածել, արուեստը ըմբռնելու կամ
արուեստի գործ մը արտագրելու համար
այդ միտքը կու գայ անբաւական, ու այդ
պարագային մտքին հետ ու անկէ առաջ
իսկ գործ ունինք մեր զգացումներուն ու
սրտին հետ: «Մեծ մտածումները սրտէն
կը ըլլին», կ'ըսէ ժողովրդային առածը:
Արուեստի գործի պարագային՝ հարկին
տակն են նաեւ մեր ներաշխարհէն եկող
անսուտ ձայներուն անտալու: Նոյնն է
պարագան կրօնքին՝ որ յատուկ է մեր
հոգիին. վասնզի կրօնական ճշմարտու-
թիւնները մտքով ըմբռնուելէ աւելի կը
զգացուին, երբ մանաւանդ կարենանք
այնպէս մը յարգարել մեր հոգիները
լսելու համար ձայնը Աստուծոյ: Ուրիշ
խօսքով, գիտութիւնը գործ ունի մեր

մտքին՝ իսկ արուեստը ինչպէս նաեւ
կրօնքը՝ առաւելարար մեր սրտին ու
զգացումներուն հետ: Զէ կարելի լոկ մեր
բանականութեան սլոյմ արուեստագէտ մը
դառնալ, մինչդեռ գիւրդին է գիտուն մը
ըլլալ անով: Վասնզի արուեստագէտը
նիւթական միջոցներով ու ուսուցմով չէ
որ կը կազմուի: Մարդիկ արուեստագէտ
կը ձնին, ըսուած է Թ. յնքան իրաւամբ,
ու յետոյ, ուսման ճամբով կը կատարելա-
գործեն լոկ արուեստի իրենց բնատուր
հակումներն ու ձիրքերը: Ի մի խօսք,
գիտութիւնը երկնումն է մարդկային
մտքին, հօր ու հրաշագործ, հրաշալիք
մը իր կարգին, մինչ արուեստը՝ մար-
դուն սրտին ու զգացումներուն, իմացու-
կանութեան բովէն անցած, ու հոն զրո-
ւած ու իր վերջնական կազապարը տալով
միայն գտած: Գիտական աշխարհի մէջ կա-
տարուած գիւտերը իթէ մեզ կը հիացնեն
ու կը սքանչացնեն, արուեստի գործերը
միւս կողմէ կը յուզեն և պէ՛տք է որ
յուզեն մեր ներաշխարհը, թրթռացնելու
չափ անոր ամենանրբին լարերը մինչև:

Ահա թէ ինչու բանաստեղծութիւն մը,
որուն մէջ մտածութիւնը բովինն է գերա-
կշիռ, զուրկ կը մնայ ջերմութենէ ինչ-
պէս հաղորդականութենէ, շատ գիւրու
վերածուելու համար բաւականատէ մը:
Ջերմ զգացումին, խոր ու անկեղծ ապ-
րումին, հօր ներշնչումին շնորհիւ է որ
քերթուած մը կը ստանայ թռիչք և յու-
զականութիւն, որոնք էտաւորը կը կապ-
մեն ամէն արուեստի գործի:

* *

Լայն բացուած այս փակագիծը բա-
նարուեստի ու կրօնքի փոխ-յարարերու-
թեանց մասին, ամփոփ գաղափար մը կապ-
մելու ու անոր լոյսին տակ ըմբռնելու
վերջինին հանդէպ ցոյց տրուած ընդհա-
նուր անտարբերութեան ամփոփական հա-
կադեգեթութիւնը արուեստին վրայ: Նի-
թապաշտութեան այս դարուն՝ անխուսա-
փելի էր որ կրօնքին հետ չտուէր նաեւ
արուեստը, հոգիին հետ՝ զայն աշխարհնող
ազդակները:

Ներկայ դարը, ուսման և կրթութեան
կրօն անօրինակ ծաւալումին պատճառաւ:

այդ օգուտը պիտի ուզենք սահմանաւորել սե-
սանելի աշխարհին, նիւթին համար միայն:
Այնքան առատ՝ ազգայնեքը, այդ օգուտները
մեզի մատուցանող, ու այնքան ճիշդ անոնց
բաժինը՝ իրաւ արուեստի գործերուն մէջ:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՕՇԱԿԱՆԻ ԱՆՏԻՊՆԵՐԷՆ

ՆԱԲԵԿ

6. ՄԵՂԱԽՈՐԸ: Բայց խորագրի, վրձնական կնիքով մը տպագրած է միղանորին ըմբռնումը: Գիրքը անոր վրայ կը կաթնի: Արդէն վերնագիրն է «Ողբ ապաշխարողի» բարացուցական բացատրություններ:

Նորեկացին իր տաղանդին այլանդակ մեծութիւնը փորձած է այս մտապատկերը աւելի հզօր, աւելի թելադրող, աւելի կատարեալ ընելու համար: Անիկա օգտագործած է եկեղեցական մատենագրութեան

կրնայ անցնող դարերէն շատ աւելի գրականութեամբ գրազող անձեր հաշուել իր մէջ: Բայց երբ է որ թիւը ամէն ինչը եղած է աշխարհի վրայ: Ու չմոռնալ երբեք որ Ի. դարը շատաւ մարդկութեան և արդէն չէր իսկ կրնար տալ Պէթհովէնի, Միքէլ-Անճելոյի, Հիւկոյի կամ Շէյքսպիրի նման համաշխարհային համբուռով արուեստագէտներ: Ու ո՛չ մէկ դար ունեցաւ արուեստը իր իսկական դերէն չեղեցնող, անոր նկարագրին հիմնական գիծերը խաթարող, զայն արհեստներու — տպրուստ տպահմելու մէջոց — մակարդակին իջեցնելու սենսյամամութեամբ ու սրբապղծութեամբ զառամող գրչակներու ա՛յսքան պատկանելի թիւ մը:

Յաջորդիւ պիտի անդրադառնանք Հայ Սիւրբաքի մէջ մեր գրական տաղանդները ամբողջող ազգականներուն, արտերկրի հայ գրողին առջև ցցուող բազմապիսի դժուարութիւններուն ու առողջ ու կենսունակ գրականութեան մը մշակումը դժուարացնող աննպաստ ու յուսալքիչ պայմաններուն:

ԳԵՈՐԳ. Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 1)

բարձր աստիճանները որոնք մեղքը կը տարազեն: Ու ասանց վրայ աւելցուցած նորեր, որոնք իրենց շանդգնութեանը մէջ, զարշննքի նոր ասեղներ կը ստեղծեն:

Մեղաւորը ամենէն ընդհանուր տիպարն է գիրքին: Չկայ գլուխ մը ուր անիկա մտաւ գտած չըլլայ: Ու դարձեալ չկայ գլուխ մը ուր անիկա տիրապետող տարրը, գէշքը չգտանայ: Անկէ կը մեկնի գրեթէ միշտ, իր լացն ու կոծը, ճենճեքով արամադրելու համար Աստուածեան մաքրութեան: Ու կիրքերու անհուն անդուք մըն է որ գիրքը կ'առաջնորդէ դէպի անսիրքին հզօր հրապարակ: Ես իսկ երբ երկինքը կ'երևակայէ, տարօրինակ է որ մեղքերը ան ծանրացներու նման կախուին իր մտքին թևերէն:

Անիկա, մեղքը, անհուն միմուրբ մըն է, մեր սրբազան մատենագրութեան այնքան անսթաժ ծովը (այս բացատրութիւնը անցած է նոյնիսկ խօսուած լեզուին), ու մեղաւորը անոր ընտելիչ՝ փոխ ի փոխ ցուցողքելով գիրքը շինող աղտերուն բոլոր տատիճանները: Ոչ մէկ վիճակ կը հաւասարի մեղաւորին ներկայացուցած վիճակներուն: Խօսելու ձեռք, չափազանցութեան ընձեռած անպատժութիւնը, իրական սարսափանքին դերը, Միջին դարուն ամբողջ կողմամբ իրարու կռիւն այդ տարօրինակ տիպարը գծելու համար:

Մտքէդ չ'անցնիր զայն բողբոսել, օրինակի համար Տանդէի կարուանին հետ: Հոս բանաստեղծը նպատակ ունի դասակարգութիւնը ընելու, ու մեղքն ու գործադրողը գնահատել որոշ բաժիններու մէջ, լեցնելու համար իր դժոխքին բոլոր յարկերը, պարտականները, խորշերն ու փոսերը: Մինչդեռ նորեկացին մէկ անձի վրայ կը գիշէ ինչ որ միւսը խնամքով տարադնած է:

Աչքի առջև բերէք այդ ախտանք որուն ամէն մէկ մագերէն մէյմէկ մեղքեր ստեղծելին կտրմամբ օժերու նման: Որուն մարմինին ամէն մէկ ծակէն թորախի ուղի մը կաթէր, թանձրացած գորշանքներու հեղեղ մը կազմելու համար ոտքերուն տակ: Որոնց դեղին հոտածութեանը

մէջ նստէր նոր օրերու Յոր երանելի՜ն, բայց որուն հագին մնար անարատ, ամբողջովին կապոյտ, սպասելով որ չքանան որդերուն ամպերը ու բացուին իր առջև սահմանները «անճառ երանութիւններուն»:

7. ԱՐԴԱՐԸ որ ածգոյն է երբ բաղդատենք միւս երեսին (revus): Այս տարածութիւնը, բառերու խնամքով ու զուգորդութեամբ սաքի ելլող այդ պատկերը փրկուած մեղաւորին՝ ապաւորիչ է աւելի իր մեղքերուն սրբադրութեան լինելութեամբը, քան թէ իբր ինքնին անկախ վիճակ մը, ապատարուած ու պաղպաղուն, որ ոչ մէկ գիծով յիշեցնէր նախկին զեռումը: Յետոյ, մեղքին հոծ իրապաշտութեամբը զօրացած մեղաւորին տիպարը՝ — հիմնական լայթ-մօթիֆը Նարեկացիի ողբին — հասկնալի է որ հաւատար ուժ-գնութեամբ չվերածուի՝ միայն երեւակայօթէն տեսնուած վիճակի մը կասկածելի իրապաշտութեան: Մեղքն ու երկինքը, մեղաւորն ու արդարը հետաքրքարեալ ընդլայնումներու, հակադրութիւններու զօրաւոր նիւթ կը դառնան. ու Նարեկացին չէ որ պիտի խուսափէր պատահութենէն: Յիշեցէք որ ուրիշ գրականութեանց մէջ դրական է մեղաւորին տիպարը, որպէսզի անոր շարունակութիւնը, սրբադրութեամբ ներկայացնող տիպարը, արդարը՝ նոյնքան դրական կարենայ մնալ: Մինչդեռ Նարեկացիին մեղաւորը խորհրդանշանն է ու անոր լուսապսակը՝ արդարը՝ ինքնին տարածութիւն մը: Ուրիշներ այս տեսակ կառուցումներ կ'ընեն, բարքերու *traités* ներկայացնող մասնագութեամբ: Նմանութիւն Բիսուսին առ է առաւելապէս: Տանդէի արքայութիւնը նմանապէս: Միսթիքներու ընդշնամարած երանաւէտ տիպարը վեր է մարդկային միջինէն: Անիկա ողորդուած է երազին ճառագայթումովը:

8. ՅՈՅՈՒՆ Դիրքին մէջ զօրաւոր մարմին մը կը ներկայացնէ ան: Մեղքին անհուն թուումը, բոլոր տաղապանքը երբ կը թռին մեր առջեւ, կը զգանք թէ տանք իրենց վախճանին կը դիմեն բնական բոլոր երեւոյթներու նման: Թէ՛ ատանցմէ վերջ պիտի դայ միւս վիճակը:

Անիկա այնքան զգալի է որ վայրկեան մը կը կասկածինք նոյնիսկ մեղքին, խոստովանանքին անկեղծութեան վրայ: Ու կը հարցնենք մենք մեզի. — հետաքրքրութիւն արդեօք: Բայց հետաքրքրութիւնը երկրորդական վիճակներու համար՝ անբաւական պիտի դարձնէր, առանց յոյսի՝ մեղաւորը անըմբռնելի կը մնայ: Ուրիշն պէտք է մեծցնել վիճակը, որպէս զի կարենայ ընդգրկել մեղքին ահաւոր հիարան, աւելնալ անկէ ու ճամբայ պատաստէ դէպի փրկութիւն:

Ու դիրքին էջերէն կ'անցնի անոր ճամբան, տեղ տեղ լայն, պաղատայի պէս յարդարուն: Տեղ տեղ բարակ, կլլուած՝ ամբարշտութեանց կոհակներէն: Ու անիկա կ'անցնի նորէն անդունդներէն որոնք մեղքերուն վէրքերը կը փորեն մեր հոգիէն ներս: Անիկա աննիւթ շաղախի մը պէս կը կապէ գիրքին մեծ ցրտածութիւնը, անոր տալով ճարճատուն՝ բայց կանգուն, կիտակործան, բայց սաքի պատկերի մը կսկծալի զեղեցիկութիւնը, մարդկայնութիւնը:

Անիկա շատ ձեւեր ունի նութանալու: Անիկա մանաւանդ իր բխումը կ'առնէ Աստուածութեան մեծ բարութենէն:

9. ԱՊԱՇԽԱՐԱՆՔ: Յոյսին մեծագոյն ընկերը, զայն կարելի ընող զսպանկը, զայն մարդկային, բարախուն, շօշափելի իրականութեան վերածող միջոցը ապաշխարանքը կըսէ բոլոր կրօնքներու մէջ: Ես չեմ ծանրանար աւանդութիւններու, անտիքին, հաշուաւած ծիսակատարութեանց ստրուածին վրայ, որով քալած են կրօնքին պաշտօնեաները: Նարեկացին վեր է այդ ձեւապաշտ կղանակներէն:

Անոր համար ապաշխարանքը տեսակ մը անհուն ողբ է, որ միշտ նոյն գիծին վրայ կուտայ շատ մը բաներ՝ մեղքը, յոյսը, երկինքը, մարդն ու Աստուածը: Ամէն վայրկեան ներկայ է անոր մաքին մէջ սո հիմնական գաղափարը թէ որքան ալ մեծ ըլլայ մեր մեղքերուն ալիքը, միշտ աւելի մեծ է Աստուծոյ սիրոյն ալիքը: Հետեւաբար ինքնազննութիւնը, տեսական անդրադարձը իր անձի կոյանացին վրայ, զղջումի մշտական ճննճերանքը, ողջակիզուող հոգիին բոլոր գալարումները,

մարդկօրէն կարելի աշխատանքներ են, Ասոնց վրայէն դէպի բարոյական արթնացում մը պատահութիւններ կան:

Նորեկացիին գիտէ թէ անկեալ էակը մաս կը կազմէ գերազանց շունչին: Թէ անոր գերազանց պարտքը պիտի ըլլայ աղատած, մեղքով սեցած այդ անառաւծային գիծը վերածել իր նախկին մարութեան, որպէսզի անիկա խառնուի մարութեան անհուն ծովին մէջ՝ որ Աստուծոյ շունչն է: Ու զինուած այս գիտակցութեամբ, անիկա անդադար կը կրծէ իր անձը, իր հոգիին մերկութեանը վրայ զարնելով ու զարնելով զղջումին կրակէ մարակները: Մինչև որ հալի աղաք, զառէի շունչին բուրումը ու արժանի ըլլայ վերադառնալու իր աղբիւրին:

Գիրքին մէջ այս արամադրութիւնը թաաերական շահեկանութիւն մը կը մըտցնէ: Աստուծով կը հասեինք անոր ցուցողութիւն, ու հեռաշունչ կը քայլենք այդ մօայլ տառմին բոլոր իրադարձութեանց հետ: Ամէն աղօթք գրեթէ կը կրկնէ այս պայքարը եթէ ոչ ամբողջութեամբ, զոնէ մասնիկով:

Բոլոր այս պատրաստութիւնը կը տարբերի զուս ճգնադական չափազանցումներէն: Վանական հոգեբանութիւն չի մտնոր այս յարգարումին մէջ: Միւս կողմէ գործնական բարոյախօսութեան մը սկզբունքները և ծէսերը չեն հանուիր իր էջերէն: Բայց հասարը իր ամբողջութեան մէջ այնքան զօրուար կռուան մը կը պատկերէ այդ վիճակին որ ապագան չէ վարանած անկէ ընելու այդ գիծով գործածութիւն: Այդ աղօթքներէն շատերը զատկարգուած են ու մտած զղջողական գրականութեան manuelներու մէջ:

ԾԱՆՈԹ. — (Զղբումի երեւուն մէջ իրենց սասկիւքեանքը ուշադրաւ են մտնուանց սասանայական ասորանկերու զոնարերումներ: Անիկա Սիքնայարեան համ մը կուսայ ճեսարանին):

10. ԱՐԲԱՅՈՒԹԻԻՆԸ: Աստուածային մատակարարացումը որ միսթիք վիճակի գերազանց ստորագիւլքն է, Նորեկացիին մէջ, տեղ տեղ, կը վերածուի անոր Արքայութեանը տեսիլքին:

Այդ պատկերը դարձեալ զօրուար չէ, որքան մեղքին մեծ հեղեղանքը: Ուղղակի գծախօքի նկարագիր մը անոնց տալու, Նորեկացին յաջողած է անոր մատակարարը զօրուար գիծերով անարկայացնել: Այդ նոյն յաջողութիւնը հաւատարիմ չէ անոր, երբ ուզէ մեղի թելադրել գերերջանիկ տեսարանը:

Մատակարարին ու անոր անմիջական արտայայտութեան մէջ տեղը կան թարմութեամբ մտնոր, սորիւնած իմաստութիւններ, անխառնափնի վաթաթներ, մարգարէներու, Սուրբ Գիրքէն յիշողութեանց, ժողովրդական երեւակայութեան տաւալներու: Յետոյ, թերեւ գրողին խառնուածքը կը միջամտէ տեսնել չկրնալու համար այն անսահման պայծառութեանն ինքն որ Աստուծոյ արքայութիւնը կը կոչուի: Գիտելի է որ Նորեկացիին յաջողութիւնը ամբողջական է աւելի ժխտական տեսիլներու տալու: Անիկա արագ է ու անբաւարար երկնայիններուն հետեղած միջոցին: Իր Ստանան հօգը է ու գեղեցիկ քան իր Հրեշտակը: Ու իր գծախօքը նորէն աւելի ուժով է գծագրուած քան իր արքայութիւնը:

Մի սպասէք անկէ գերազանց այդ գեղեցիկութեան մէջ հուշելու զգայութիւններ, որոնք միսթիք երեւակայութեանց մէջ այնքան համբարատար մարգանքներով, կրկնութիւններով երազը նրէի կը վերածեն: Որոնք մեր մարմինին հողին մէջ աստուածային կրակին անհուն բերեղացումները կը ցրցեն ու գայն կ'ընեն բանկած ջահեր, որոնք թեւ բանային Անոր գահայթին շուրջը վառելու ու հնաւնելու անճառ ճակատագրով: Դարձեալ հանգիստի մեծ վիճակներ մի սպասէք անկէ, վասն զի գիրքը ասոր համար գրուած չէ կործնու: Գրողը հաւածական է ուրիշ մատակարարներէ:

Այս տկարութիւնը խոչար պակաս մըն է Նորեկին համար: Դեռ ես չեմ մօտենար բարեպաշտական տեսակէտէն որ մասնաւորաբար շահեկան է նման գիրքի մը համար: Անիկա մեղքերու դէմ հմայելի մըն է, անշուշտ, բայց անիկա բացասական երեսով չ'իրագործուիր: Ու պիտի ուզէինք մենք շտախոյ մանուանդ գրական տարրէն:

11. ԵԿԵՂԵՑԻՆ: Երկնքի արքայու-
թեան մանրանկարը, երկրաւոր ոթոճը
շատ աւելի յատակ է քան բուն իսկ եր-
կնայինը, ու ասիկա հասկնալի է:

Նարեկին մէջ Եկեղեցին գրահաւած է
բոլոր մեկնութիւններով որոնք բաւական
պատկառելի գրականութիւն մը գիրգած
են, ի պաշտպանութիւն: Աւելին՝ ինչ որ
հեղինակը գիտէ կտակարաններէն ու աշ-
խարհական էջերէն, Աստուածաբանու-
թեանէն, ծիսական կազմակերպութիւննե-
րէն և ուրիշ զանազան աղբիւրներէ: Ա-
սոնք դասակարգային, բնագոյնական,
ընկերաբանական երեսօթի մը խճողումը
կուտան Միջին դարու ամենէն զօրաւոր
այդ հաստատութեան: Այնպէս որ երկին-
քին շուրջ գիրքին տարտամութիւնը կը
փոխարինուի յորդ իրականութեամբ մը
որ Եկեղեցիինն է (անոր նախնական ա-
ռանձին տաղ մըն ալ ունի): Ընկերական
կազմակերպութիւն մըն է անիկա, բայց
այն տարրերով, բայց բացառիկ խառ-
թեամբ: Ու անիկա յաճախ կը զգեստա-
ւորուի խորհրդանշանական վերացումնե-
րով:

Անոր համար կ'աղօթէ, ինչպէս պիտի
աղօթէր ապրող, մարդկային փորձու-
թեանց հեղեղին մէջ ձգուած մարդու մը
համար: Ինչպէս պիտի աղօթէր իր փո-
փոխաբախտ ժողովուրդին թագաւորնե-
րուն համար: Ու իրը վերացում երկինքի
հետ հաւատար կեցող, իր խորհուրդ մեր
կտորակուած ու կործանած ազգայնու-
թիւնը արձանացնող այդ ըմբռնումը ամե-
նէն յուսադրիչ, սրտառուչ, դժբախտու-
թեամբ գեղեցիկ վիճակներէն մէկն է գիր-
քին:

12. ՍՈՒՐԲԵՐԸ: Կան, ինչպէս բոլոր
այդ չըջանի գրականութեանց մէջ, Բայց
մինչ կարգ մը գիրքերու համար անոնք
առաւելագոյն իրականութիւն մը ունին,
Նարեկին մէջ պահուած են չափաւոր պատ-
ուանդանի մը վրայ:

Նախ անոնք առանձին անձնաւորու-
թիւններ չեն: Անոնք հեղինակի թափա-
ռումներուն, թախնեւորուն ատեն կէտեր
են, ձգուած ամայութեան ճամբաներուն:
Անոնց է որ կը կառչի պահ մը, յոգնու-
թիւն առնելու համար: Օղակարար արա-

րածներ, մարգարէներ, առաքեալներ,
հայրապետներ բոլորն ալ, որոնց իւրա-
քանչիւրին հետ ունի իր պզտիկ բառը:
Ու ամենէն գերազանցը՝ Աստուածամայրը:

Անոնք բանաւոր ու պահանջատէր չեն,
ինչպէս սովորած է տեսնել ժողովրդական
երեւակայութիւնը: Մարդկային տարբէն
պարպուած բայց մարդկային գիմաղձու-
թեան կապուած վերացումներ են, առա-
քինութեան փոխուած բխումներ՝ մեղքե-
րու հովիտէն: Ու անտարբեր է անոնց
հանդէպ մեր ու հետեւորք գիրքին տրա-
մադրութիւնը: Միայն Աստուածամօր մի-
ջամտութիւնն է որ թանձր, նիւթական
նկարագրով կը զգեստաւորուի: Միաց-
եալներ, աստուածաբանական յուշակներ
են իր ընթերցումներէն՝ ինկած իր ուղի-
ղին խորը:

Ու չենք աղօթեր անոնց: Պարագայ՝
որ սպասելի էր մեզի պէս մտայնութեամբ
ժողովուրդէ մը: Նարեկացիին հոգիայ ե-
րեւակայութիւնը կանգ առնել չի սիրեր
այդ սրտառուչ էականութեն քանտեսեղ-
ծութեանը վրայ: Թերեւս, իր աւելական
վազքը դէպի անոնց պետք, դէպի գերա-
զայն սրբութիւնը պատճառ ըլլայ որպէս
զի անտեսելն անոնք իր աճապարանքէն:

Տակաւին գիրքին մէջ կան կարեւոր
անձնաւորութիւններ: Վերի յատկանշական
թուումներէն ետքը, տակաւին կ'երեւին
այլաբանօրէն հանդերձեալ էութիւններ:
Անոնց մէջ ուշագրաւ են զանազան մեղ-
քերու անձնականացումը (personification),
առաքինութեանց նիւթականացումը: Ու
կայ տակաւին ընթերցողը, իրմով աղ-
թողը որ շատ մը ձեւերով կը ներկայա-
նայ զանազան գլուխներու մէջ: Տեղ մը
ամբողջ մարդկութիւնը, տարիքով ու
սեռով, ընկերական պայմաններու ամ-
բողջ զանազանութեամբ երեւան կուգայ:
Բայց այս ամենէն տիրապետողն է բա-
նասեղծին անձը:

13. ՆԱՐԵԿԱՅԻՆ: Տարօրինակ անձնա-
ւորութիւն մըն է Նարեկին հեղինակը:
Կարելի է անոր մօտենալ սովորական
ու մեկուսացուցիչ չափերով: Իր մեղքե-
րուն առջև, որոնց ցուցողութեամբ տըր-
տում հաճոյք մըն է գուցէ ամէն բնա-
րեղակի համար, մենք կը տարբերենք իր

մէջ ընդունելու իսկապէս կիրքերու փո-
թորիկէն ծեծուած դասական տիպարը
ապրողին: Բայց իրականութիւնը ար-
բեր թեւադրանք աւելի: Մեղքին ընդհան-
րական բնոյթը, ապաշխարութեան խո-
րութիւնն աւ անկեղծութիւնը, երազան-
քին ընդարձակ տարածութիւնը կը վտան-
գեն անոր բարոյական անձնաւարտթեան
իրական հանգամանքը աւ դայն կը վերա-
ծեն զբական խառնուածքի մը: Ըսել չեմ
ուզեր թէ մեղքը երգողները անմեղներ
կ'ըլլան առհասարակ: Բայց կարելի չէ
հանդիպիլ կեանքին ճամբաներէն անոր
նոգիին աշխատէս դառն աւ տնաւը կըս-
կիծները որոնք բռներէն աւելի, կարօտ
են իսկապէս երկնասուր ապագաներու:
Ոչ մէկ վիճակ կը բուէ սեւեռելու համար
այս ազօթողին ընդհանուր գիմաղծու-
թիւնը: Բանաստեղծը ամբողջափին լուծ-
ուած է մեղաւորի գիմակին տակ: Ու գիւ-
րին է այդ թափանցիկ քողին տակէն հե-
տեիլ մտաւոր յազուսներու, սարսուռ-
ներու: Բայց դժուար է անոնց տակ շօ-
շափել անմիջական, անփախարինելի ի-
րականութիւնը, որ մեղքին ինչպէս հո-
ճոյքին վրայ կ'իյնայ աւ զանաւր կը բե-
ւեռէ (fixer):

Կեղբոնական տղաքերին այս տարա-
մաթիւնը դիրքին համար թերեւս ունե-
ցած է իր կարգ մը օգուտները: Ամբողջ
մարդկուլթիւնը փոխարինելու այս յաւակ-
նութիւնը մշտցուցած է իր սղբին տարա-
ղութիւնը: Իր մաղթանքին զօրութիւնը
շափաղանցելով մաղթանքը խորհուրդի
տանելու իր փորձը տպուարած է թերեւ
ուրիշներու միջոցով թիթեւնալ սիրտ-
ները: Բայց միւս կողմէն Պետտած է անոր
մարդկային, հագեալանական խորութեան
և ճշգրութեան տեսակէտէն: Անոր այլ
լացուկոյթին տակ մենք չենք կրնար sur-
prendre ընել անոր ներքին դիմադա-
թիւնը: Չունի գրեւոր մը ուր գինքը
մերկ տեսնէինք ու գուշակէինք իր շին-
ուած քին երակները:

Որ մասնաք որ գիրքը գրած է վա-
նականներու խնդրանքով: Ուսնիկա ջեր-
մեռանդ մտադրութիւններու գրգիռ մը
ծառայելու դերը կուտայ իրեն: Բայց
սաոր համար անհրաժեշտ անձնականու-

Ս. ՅԱՌՈՒՆԻ ԿԵՐՍՈՒՆ

6469, 6311, 616, 6 - 6501, 611, 6

● Կիր. 1 Սեպտ. — Ը. օր Վեռափ. : Ս. Պա-
տարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամա-
րարն էր Հոգչ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան
Հայր մերէն առաջ, Հոգչ. Տ. Շահէ Վրդ. Ա-
նէմեան ներկայացաւ Ազիւքանդրոյ մէջ 26
Սեպտեմբ. ժամանած Ազիւք. Տ. Հայկազունի Քջ.
Ստեփանիշեանի հետն քն ու դործը Ապա կա-
տարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ հան-
գառցեալի հոգւոյն համար, նախազանուիեամբ
Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր. Ս. Պատարազի ա-
րարողութիւնէն մաս մը, մինչեւ հանգստեան
պաշտամունքին աւարտումը, ծայրագոյնուե-
ցաւ Յարգաւորին ստախօխայտեմէն:

● β_2 2 Սեպտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յու-
կոբ Նախապահեց Լուսաբարապետ Դերշ. Տ.
Հայրիկ Եղոս:

● Գշ. 3 Սեպտ. — Ս. Յովսէփիայ եւ Աննայի: Առաւօտուն, փամօրճեալ Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուրի գլխաւորութեամբ, Մխարան Հայրեր մեկնեցան Դիմնեմանի ձորը, ուր մասնաշաղկեալ Ս. Պատարաղը Ս. Առաւածածնի Տաճարին մէջ, Հայր Յովսէփի զերեզմանին վրայ: Բամարարն էր, ըստ սովորութեան, Տաճարին առժմ. Տեաւոյ՝ Հոգշ. Տ. Դեօրդ Վրդ. նաղարեան:

● Շր. 7 Սեպտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յա-
կոբ Նախագահից Դերձ: Տ. Սարգիս Արքեպսոս:

● Կիր. Տ Սեպտ. — Գիւտ Գօսնյ Ս. Աստու-
ածածի: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Դեմե-
մանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տի-
րամօր Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամադարան էր
նորրինծայ Արժ. Տ. Կարապետ Քչ. Անդրէաս-
եանի ուսուցիչն ու վարժիչը՝ Հազ. Տ. Կիրեղ
վրդ. Գարիկեան, որուն կր սպասարկէր նորրին-
ծայ Տէր Հայրը: Երբ ու զարժի Թափօրեկուն
նախադաշնից Լուսարարարպետ Գերշ. Տ. Հայ-
րիկ նշար:

● Կիր. 15 Սեպտ. — Ս. Պատարադր մասնակցեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Փամարաբն էր Հոգւ. Տ. Վազարչ Արդ, Խաչատուրեան:

● Ուր. 20 Սեպտ. — Ս. Աճաճնի ձննդեան նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց 1 աշտարակացի Գեորգ. Տ. Հայրիկ կապու:

թիւնը, հեղինակութիւնը, մարդկօրէն
կարենամ խօսեցու հնարհնեքը հունի մ-
նիկիւ:

Կարեւոր է գիրքին մէջ ցրւած գիծերը
քով քովի բնակ, բայց տառնք պիտի
հասնին հո Կր սպասենք իրենցմէ:

(Շարունակելի՝ 2) Յ. ՅՈՒՆԻՍԿԵ

● Եր. 21 Սեպտ. — Ծնունդ Ս. Աստածածին: Առաւօտեան ժամը 8ին, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղու.ի զվարտարութեամբ, Միտրան Հայրեր ինքնաշարժ երաթ մեկնեցան Գեթիսեմանի ձորը ու շրջափառում մուտք գործեցին Ս. Աստածածինայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցեց Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազանը և քարոզեց աւուր պատշաճի:

● Կիր. 22 Սեպտ. — Գարեկենդան Ս. Խաչի պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Սամուէլ Արդ. Աղոյեան:

● Եր. 28 Սեպտ. — Խաչվերացի մեծահանգէս նախատանկին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը որ ապա Ս. Խաչափայտի մատուցր հանդիսութեամբ փոխադրեց Աւագ Սեպտան:

— Գիշերասկիզբին, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցան Եկեղեցի.ի և Հովման կարգեր: Հանդիսացեան էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղու.:

● Կիր. 29 Սեպտ. — ՏՅՆ ՎԵՐԱՅՄԱՆ Ս. ԽԱՉԻ: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեպտանին վրայ և քարոզեց Խաչի խորհուրդին չորսը: Ապա կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտոն ազգային բարեբարներ Մեկօսեան Եղբարց հոգեներուն համար:

— Կէսրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Խաչվերացի մեծ Անդառտանը, հանդիսապետութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հոր:

● Բշ. 30 Սեպտ. — Յիսասկ մեղեղոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Դիմադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Տաթև Արդ. Վարդապետ: Ապա կատարուեցան հոգեհանգստեան կարգեր, նախ Մայր Տաճարին մէջ, ապա զատիթը և ամենէն ետք Զամ-Թաղի գերեզմանատան մէջ:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Բշ. 2 Սեպտ. — Այսօր վերաբացուեցաւ Ս. Թարգմանեաց Երկրորդական Վարժարանը, եռամեայ արձակուրդի չորսնէ մը ետք:

● Բշ. 16 Սեպտ. — Հայրմական իշխան և նախկին Թագուհի Տինայի հայր Ապա Իւլ-Համիտ էլ Յոյ յուզարկաւորութեան, Հարամ Շէրիֆի մէջ, ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղու.ի, Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Արդ. և Տիար Կարպեա Հինգիեան:

● Դշ. 17 Սեպտ. — Առաւօտուն, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլխի Միտրանութեան, բացումը կատարեց Ժառանգ. Վարժարանի և Բնծայարանի 1963—64 տարեշրջանին:

● Դշ. 25 Սեպտ. — Ս. Ռիտա Միտրան և Լիլիանթրի (Ամերիկա) Հոգեւոր Հովիւ Հոգշ. Տ. Վարուժան Վրդ. Գաղարահան ժամանեց Ս. Աթոս:

Ձ Ե Ռ Ն Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ն

Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԲՆԵՍ. ԱՆԴՐԷԱՍԱՆԻ

Ծնած և Զեյրուն, 1905ին, Որդին և իշխան Առասուրի և Զարման (Զարմանյան) Անդրեասեանի, անցրեանիկ զատիք բոլորով քննակիքին չորս ֆյուրով: Միտրան և Զեյրունի Վարդապարտի Ս. Սարգիս Եկեղեցին, անուանակոչուելով ԿԷՇՇԷ: Սոյն եկեղեցոյ Ծաղկոյին մէջ սոսա՛մ և իր ունեան նախաւորելով: Սորը տարեկանին կը կրտսնեին իր հայրը, և տար տարեկանին զտղարան կ'ըրոյ մօր և ֆրոյր հետ: Կ'անցնի Մարաշ, Ասամա և կը հասնի Դոնիա, ուրիկ վերադառնալով Կիւրայ Հաչիկ և կուգայ Դամասկոս և անիկ կ'անցնի Ճառաշ: Վեց ամիս հոն մնալի յետոյ, կուգայ Երուսաղիմ, ուր կը յաճախէ վանոցս ԱԷՇՇԷՇԷ ԷՇՇՇՇՇՇ և կը սկսի դպրութիւն ընել Ս. Յակոբեանց Տաճարի և Սերուսեղեց մէջ և կ'ըրոյ յուսարարի օգնական և յետոյ կը վարի յուսարարի պաշտօնը՝ ըրոյով երկարամեայ պաշտօնեայ Ս. Տեղեաց:

Սերսը, 16 Օգոստոս 1963ին, կը ստանայ դպրութեան չորս տասնամեակ և կ'իստաստիւսագործուի: Իսկ 17 Օգոստոսին՝ Ծարսը, Ս. Դիմադրի տղեւ կը ձեռնադրուի ԱԷՇՇՇՇՇ: 23 Օգոստոս, Սերսը, երկնոյան ժամկտրեկեկ վերջ, տղի կ'ունենայ իր ֆանանայանի կոչումը, խաւարախալութեամբ Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ.ի, Մայր Տաճարին կից Ս. Էշմիածին մատան մէջ, և 24 Օգոստոս, Ծարսը, ՏԶԵՇՇՇՇՇ, մոյն եկեղեցոյ մէջ կը ձեռնադրուի ֆանանայ, ձեռամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եղու.ի, պանկով իր նախկին անունը:

Բառաստեմը կ'անցնի Ս. Սրտոյս մէջ, վարժիչ-նստցիչ ունենալով Հոգշ. Տ. Կիրակ Վրդ. Գարիկեանը:

7 Սեպտ., Ծարսը, կը մատուցանի իր անցրեանիկ Ս. Պատարագը Ս. Դիմադրի մատան մէջ:

Ս. Յակոբի և Սրուսեղեց հանդիպ իր տո՛ւած սերն ու ծոռայութիւնը՝ Դորին Ամենայաստութիւն և Ս. Յակոբեանց Միարանութիւնը կը հաւատան որ Տ. Կարապետ Քննիւնը կուանկով և նախաւորով պիտի փոռնէ տրմուսիկ պատմեալս ևս:

համեմատելի, որոնց մարդատիրական և հայանդատ գործունեությունը հանրամասնով զարմացած է գինը: Այս նպատակին նախապես Հիմնարկությունը կողմ է արժանացրել 79,000 տոլար, որոնք վրայ կ'առնելու է 19,000 տոլարի նոր գումար մը, համաձայն շինությունից պահանջները:

8. Մեծն Բրիտանիայի մէջ երեք տարեկան ամառային դասընթացի Միջին և Մեծ. Արեւելիկի հայկ. վարժարաններու ճեզը: Գինը և անդրադասարան համար: \$ 23,000

Մրցողը մը կ'ազմուցուի յաջողագործ 3 տարեկան Բրիտանիայի մէջ կ'ազմակերպելու ամառային դասընթացները, որոնց պիտի մասնակցին վերադարձող երկրներէն: Հայ գործընթացի անդամները և անդամներէն ուսուցիչները, կատարելագործուելու համար իրենց մասնագիտութեան մէջ:

9. Հոնոլուլուի հայերի վարժարանին (Գլխաւոր) վերաշինութեան համար յատկացում: \$ 33,000

Տրուած բոլորով թէ հրահանգի հայկ. վարժարաններու աշակերտութեան մեծ և յարաճուն թիւը, որոշուցուի բնագործակերպ վերաշինել այս վարժարանը, 33,000 տոլար յատկացուցուի այս նպատակին, որոնք նաեւ իր մասնակցութիւնը կը բերէ վարժարանին հոգարարութիւնը հաւասար գումարով մը:

10. Յատկացում Նեբրասկայի նախադասարանի (Սրահայ) վերաշինութեան: \$ 10,000

Որոշուցուի վերաշինել Հոնոլուլուի (Սրահայ) այս հարկաւոր վարժարանը որ ի վիճակի պիտի ըլլայ բնագործակերպ աշակերտներ ուրիշ վայրերէ ևս: 10,000 տոլար յատկացուցուի այս նպատակին, որոնք նաեւ իր մասնակցութիւնը կը բերէ վարժարանին հոգարարութիւնը հաւասար գումարով մը:

11. Յատկացում Մուսկոկի Պատկերասրահի շրջանակին մէջ պատկերասրահ գործակցութեան պահպանելու: \$ 11,200

Նորոշուցուի Ս. Յակոբեանց վանքին կատարած իր օժանդակութիւնը յոգստ այնտեղ պատկերասրահ գործակցութեան, Հիմնարկութիւնը որոշեց 1963-64 տարեշրջանին համար անոր յատկացուի 11,200 տոլարի գումարը:

12. Յատկացում Հայկ. (Սրահայ) հայ դպրոցական համայնքին, բնագործակցութեան ճեզը: \$ 5,300

Այս հաստատութիւնը ազատաւ կ'առնայ այլերէն, առանց յարաճուն անհանգիստութեան և անհոգի մէջ իրը այլ միակն է որ գոյութիւն ունի: Հիմնարկութիւնը 5,300 տոլարով կը մասնակցի նոր շէնքին կառուցման որ պիտի արժէ մօտաւորապէս 18,500 տոլար:

13. Յատկացում Հայկ. (Սրահայ) հայ դպրոցականներու խումբի մը ասամբարանական խումբին կազմակերպութեան: \$ 17,100

Իրը հետեանք Հոնոլուլուի Կարակոպեան Հիմնարկութեան կողմէ այս նպատակին համար կատարուած շինութիւններու արդիւնքին, որոշուցուի 15,000 տոլար յատկացուի 3 տարեկան խումբ մը գործակցութեան ասամբարանական խումբը կազմակերպելու գործին: Յարմարագոյն համարման մը ներկայացուցիչ թաղի մը մէջ, ասամբարանի շէնքը արժանի մը իր շինութեան և խումբին բովէն պիտի անցնէ երկու կամ երեք հազար աշակերտութիւն: Այս ծրագրին նպատակն է ոչ միայն ներկային մէջ ապահովել ազգայնապաշտպան կարեւոր մէկ պայմանը, այլ անոնց ներշնչել կենցաղային և առողջապահական լաւ ունակութիւնները:

14. Յատկացում յատկացում 1963-64 տարեշրջանի համապարտական կրթական շտապներու համար: \$ 50,000

Այս նոր գումարը կ'առնուի նախապէս յատկացուած վարկին վրայ որ կը հասնէ 140,000 տոլարի: Դրանց 190,000 տոլարի ամբողջական գումարը կ'արեւելի պիտի զարմնէ գոհացում տալ ամէն կողմէ հասնող արժանաւորագոյն թեկնածուներուն որոնց թիւը կ'առնուի հետզհետէ:

15. Յատկացում յատկացում հայ երկրորդական վարժարաններու բնագործակցութեան, բնագործակցութեան և կենսաբանական աշխատանքներու սարքաւորման ծախսերին: \$ 50,000

Նախապէս 50,000 տոլար յատկացում մը կատարուած էր հայ երկրորդական վարժարաններու գիտական աշխատանքներու սարքաւորման ստեղծելու կամ ամբողջացնելու նպատակին: Իրը հետեանք կատարուած շինութիւններու և հետազոտութիւններու, անհրաժեշտ նկատուցուի հաւասար գումար մը ևս յատկացուի այս ծրագրին:

\$ 288,900

ԶԵԿՈՅՑ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՁ. ԺՈՂՈՎԻ

Հանդիմն ունենի ներկայիս ծանուցանելու լե Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովին որոշման համաձայն, Շրջանակային Պատկանություն ժողովի մի պիսի գումարով Պեյուրի մեջ, որ պիսի սկսի յառաջիկայ 11 Հոկտեմբեր 1963 թ. Ուրբաթ օրը:

Այս ժողովը, որուն ներկայ պիսի գնուի Միութեան Նախագահ Տիգր. Ա. Մանուկեան, պիսի ունենայ խորհրդակցական լեռն ու կառավարելու և հետևիտեան փոխանակութեան առիթ մը պիսի ըլլայ Հ. Բ. Ը. Միութեան կազմակերպական վիճակին, ներկայ գործունէութեան և յառաջիկայ ծրագրերուն՝ ինչպէս նաեւ անոր կենսունակ պահպանումին ու զօրացման վերաբերեալ հարցերու շուրջ:

Շրջանակային խորհրդակցական այս ժողովին պիսի մասնակցին 19 երկրներու մէջ գոյութիւն ունեցող Հ. Բ. Ը. Միութեան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ և իւրաքանչիւր երկրի պիսի ունենայ էր:— կամ Հէլ օրսգամուր, իսկ այդ երկրին մէջ Միութեան մասնակցութեան և անխափայտութեան բաւական համեմատութեան:

Այս կազմակցութեամբ առկա մանրամասնութիւններ տեսած եւ հարկ ձգած հետեւ, ներդրում ևն աղբն Հ. Բ. Ը. Միութեան բոլոր շրջաններուն, որոնք վստահ են թէ աւախութեամբ պիսի սղբունեն այս խնաստան որոշումը Կեդր. Վարչութեան:

ԴԻԻԱՆ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՁ. ԺՈՂՈՎԻ

Նիւ Եօր. 6 Սեպ. 1963

ՄԻՆԶԵԻ ԱՅՍՈՐ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ՕԺԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՅԱՏԱՅՈՒՄՆԵՐՈՒ ՅՈՒՅԱԿ

Հիմնարկութեան ստեղծումէն մինչև 31 Դեկտեմբեր 1962	\$ 4,620,515
1 Յունուարէն 30 Յունիս 1963	\$ 288,900
Համագումար բոլոր յատկացումներու մինչև 30 Յունիս 1963	\$ 4,909,415

Այս ընդհանուր գումարին մէջ չեն մտնել Հիմնարկութեան կողմէ հայկական նպատակներու յատկացումը երկու ուրիշ կարեւոր գումարներ:

Ինչպէս ծանօթ է, մեր Հիմնարկը իր կառուցման մէջ փափաք յայտնած է 300 - 400,000 տարբեր գումար մը յատկացնել, ի յիշատակ իր ծնողաց, Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին վերանորոգման, գրադարանի և շինարարական գործողութիւնները Ն. Վեհ. Ամենայն Հայոց Պաթարիկոսին հետ համախորհուրդ առաջ տանելու պայմանով:

Հիմնարկութեան վարչ. Խորհուրդը ձեռնարկեց կատարել յայտնուած այն փափաքին գործադրութեան, մասնագէտներու հսկողութեան տակ և միշտ հիման մէջ մնալով Նորին Վեհափառութեան հետ: Ներկայիս իր վերջին փափին հասած է վերանորոգութիւնը որուն համար մինչև այսօր վճարուած էր 270,000 տարար:

Փափաքելով իր ամենալայն սահմանով մեկնել Հիմնարկին կամքը, վարչ. Խորհուրդը վերջին կարգադրութեամբ մը որոշեց, համաձայնութեամբ Ամեն. Հայոց Վեհ. Պաթարիկոսին, յատկացնել 400,000 տարար Մայր Աթոռի Տաճարին վերանորոգութեան:

Այս հիման վրայ, վերջերս Ս. Էջմիածնի փոխանցուեցաւ 65,000 տարար գումար, իսկ մնացեալ 65,000 տարար պիտի փոխանցուի յառաջիկայ Յունուարին:

Վերաշինելու ընդհանուր գումարը չի բավանդակեր նաեւ 100,000 սխրիչին գումարը զոր Հիմնարկութեան վարչական Խորհուրդը արամագրեց Ս. Յարութեան Տաճարին վերանորոգութեան գործին, իրիւ մասնակցութիւն այն վերաշինութեան ծախքերուն երեսուցէ մի Հայոց Պատրիարքութեան ինկած բաժնին:

Լիզպան, Օգոստոս 1963

ԳԱՂՈՒՍ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳԻՍ

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏԻԻ Տ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԱԻԱԳ ՔԶՆՅ. ՈՍԿԵՐԻԶԵԱՆԻ

26 Յուլիս 1963 Սերապ օրը ժամը Տ.ՅԾԻՆ, յիս երկարատև հիւանդութիւն, հանգեաւ ի Տեւ յոյսիս սիրելի Տ. Հայկազուն Աւագ Քինյ. Սակերիչեան, Աղբիսանդրիոյ իր ընկալաւնին մէջ: Եօրանասուն եւ եօրանաս Սասունոյ այս պաշտօնեան, առկայ՝ կանքնդի մը պէս յիշեցաւ իսպառնիկ մահուան, չափը տարիներէ ի վեր մեկուսացեալ կեանք մը տպւեղէ վերջ:

Սեպտեմբեր Լին Կիւսկի տոստօ, հոգեհանգստեան յատկ տաճարութիւն իրասարուեցաւ Ս. Յակոբեանց Տաճարին մէջ. հախաղանքեալ Սահմանադրութիւն Սերապուն Պատրիարք Հօր. Այս տարիս Հոգւ. Տ. Շանեկ Վրդ. խօսեցաւ հետեւեալը:

«Յիշատակն արդարեւ օրհնութեամբ եղիցի:

Սիրելի Հաւատացեալներ,

Օրհնութեամբ կը յիշատակենք եւ կ'ազօթենք այսօր յաւիտ ողբացեալ Տ. Հայկազուն Աւագ Քինյ. Սակերիչեանի արդար հոգիին համար, վախճանած Աղբիսանդրիոյ մէջ, շուրջ քառասուն օրեր առաջ:

Միտքանութեանս եւ երեսօղէմի մեր ժողովուրդին ծանօթ այս պատուական եկեղեցականը չէր այն մահկանացուներէն, որուն դազադին կամ մահագոյժին առջեւէն կարելի է անցնիլ ցաւակցական պարզ արտայայտութեամբ մը միայն:

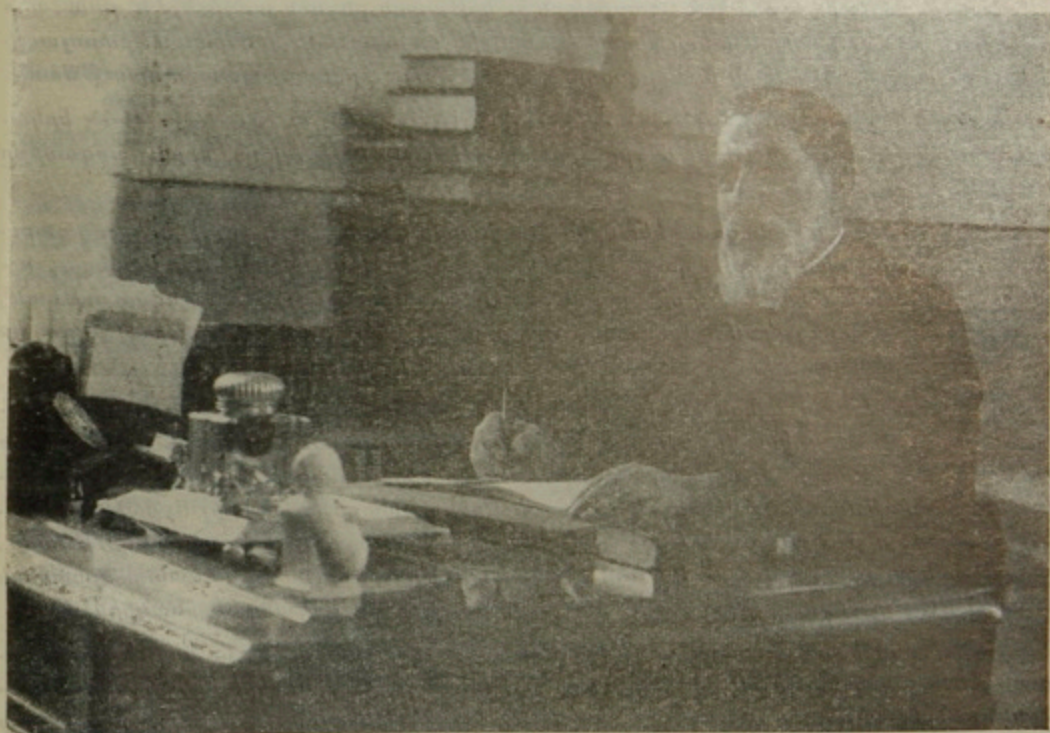
Իբրեւ զինք մօտէն ճանչցողներ, տխրեցանք խորապէս, ոչ միայն բարեկամի մը սգակից եղած ըլլալու պարտականութեամբ, այլ որովհետեւ հանգուցեալը ծանօթ էր ամենուս իր յուրջ. բաջ, զիտուն եւ ճշմարտապէս բրիտանական հոգիի մը բարեմասնութիւններով:

Իր գործունէութեան գլխաւոր դաշար եղաւ եզրիպտոս, ուր հաճոյքով միայն կարելի էր գիտել անվերապահ յարգանքի այն վերաբերմունքը, զոր ամէնքը ունէին իրեն հանդէպ: Կանոնաւոր կրթութեամբ զարգացումը զոր ցոյց պիտի տար տարիներով իր հոգեւոր պաշտօնին եւ ուսուցիչի ու տեսչի պարտականութեան ճամբուն վրայ, իր անունը կրող վարժարանին մէջ, ազնիւ քաջութիւնը, զոր ճշմարիտ պարկեշտութիւնը միայն կրնայ ծնիլ եւ անխտրական անձնութիւնը, իր նկարագրին բացօրոշ զիծերն էին:

Իր մահով, բաղքը շնորհ մը եւ ոյժ մը կը պակսի Հայ եկեղեցւոյ կեանքէն: Համակ շնորհ էր ան իր բարբին, իր զգացումներուն, իր ընկերականութեան եւ սիրոյն մէջ: Իր խաղաղ ու հեզ ընտելութիւնը, ընդվզեցնող երեւոյթներու առջեւ սակայն. պայթելու պատրաստ կրակը ունէր: Տէր Հայկազուն այն քահանաներէն էր, որ շնորհիւ իր կարողութիւններուն, զիտէր ինքզինքը պարտադրել ամենուս անխտիր:

Տասր տարիներէ ի վեր, հանգուցեալը սրտի տկարութեան հետեւանքով քաջուած էր գործէ եւ անկողին կը մնար: Սակայն իր ֆիզիքական ներկայութիւնն իսկ միփթաբութիւն էր իր սիրելիներուն եւ բարեկամներուն ու բոլոր անոնց, որոնք կը նանչնային զինքը իրրեւ իրենց մարի եւ հոգիի հայրը:

Արժ. Տ. Հայկազուն Քհնյ. Ոսկերիչեան ծնած է 1866ին Չէլթուռի մօտ՝ Կարփուզ գիւղաքաղաքը, աւագանի անուամբ Գալուստ: 1900ին, շնորհիւ իր քաջատիկ յատկութիւններուն, կը ղրկուի Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը, որուն կ'աշակերտի, վայելելով համակրանքը Միտրանութեան առաջաւոր անդամներուն: Շրջանաւարտ ըլլալէ ետք, Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ քաղաքացւոց երկսեռ դըպրոցներուն մէջ կը ստանձնէ դասեր, միաժամանակ վարելով դպրատպնութիւնը Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին:

Հանգուցեալ Տէր Հայրը իր աշխատակցներին առջեւ:

Սակայն, աւելի ուսում ունենալու փափաքը կը մնայ իր մտասեւեռումը. այս փափաքին զոհացում տալ կը խոտտանայ Երուսաղէմի վանքին Լուսարարապետը, Տ. Դաւիթ Ծ. Վրդ. Տէրտէրեան, ու Գալուստ կը մեկնի Փարիզ, հետեւելու համար Նախ Սորպոնի եւ ապա՝ Էզոլ Նորմալի Մանկավարժութեան, Իմաստասիրութեան եւ Ընկերարանութեան դասընթացներուն: Քանի մը տարիներ վերջ, կը վերադառնայ Երուսաղէմ եւ Ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ կը ստանձնէ Հոգեւանութեան, Բարոյագիտութեան եւ Երաժշտութեան դասեր:

1912ին իրրեւ ուսուցիչ կը հրաւիրուի Մարաշի Կեղրոնական Վարժարանէն: Յաջորդ տարին կ'անցնի Այնթապ իրր աւագ ուսուցիչ Սթննական Երկրորդական Վարժարանին:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԵՒ ԳԻՆԵՐԸ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԿՐԱԾ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ

ՅՈՐԴ. ՖԻԼՍ

ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ, Հայ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ անցքեր սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը, յարակից ազգային պարագաներով պատմութիւն, Մարտիրոս արքեպս. Օրմանեան, Մասն Գ., տպ. 1927, Երկաթին, էջ փե + 3377 - 5522: (Կազմութիւն):	2000
ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, (Հ. Ս. Կոզեմով «Հայոց Եկեղեցին» գործին առիթով), ԵԱՏ, Բ. տպգր. 1903, էջ 47:	150
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ, Բ. տպագրութիւն, 1946, էջ 196: (Կազմութիւն):	150
ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԱՏԵՆԻ՝ (ՍՊԱՌԱՍ):	
ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԻՒՂԱԲԵՐԻՑ, Հորս աւետարանիչներու պատկերներով, Բ. տպգր. 1900, էջ 13: (Կազմութիւն):	700
ԱՒԵՏԱՐԱՆ ՃԱՇՈՒ, Տօնացոյցի Բ. հատորով միասին, տպգր. 1868, էջ 257 + 83: (Կազմութիւն):	1200
ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ կամ Ուր մասունք բանի հայերէն քերականութեան, Եղիշէ արքեպս. Դուր-եան, Է. տպգր. 1961:	200
ԲԺԻՇԿԻՆ ԳԻՐՔԷՆ ՓՐՑՈՒԱԾ ԷՋԵՐ՝ (ՍՊԱՌԱՍ):	
ԳՈՎՔ ԱՊԱԳԱՅԻՆ (Բանաստեղծութիւն), Գէորգ Ս. Ճինիփիզեան (Գ. ճարտար), տպ. 1963, էջ 36:	100
ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ ԵՒ ԻՐ ՆԱՐԵԿ ԱՂՈԹԱՄԱՏԵԱՆԸ, (հայերէն եւ անգլիերէն), Գրիգոր Ա. Սարաֆ-եան, տպգր. 1951, Ֆրէզնո, էջ 1 + 59:	350
ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍՄԵՆԱՐԶԱՅԻՆ ԽՈՐԶՈՒՐԸ, Համառօտ տեղեկութիւններ ԵՀԽԻ Կեդրոնական Յանձ-նաժողովի գործին, Ի Հոգոս, Յունաստան, Օգոստոս 1959, Տիրան արքեպս., տպգր. 1959, էջ 77:	100
ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԱՏԵՆԻ, Սաղմոսով, Տօնացոյցով և Տարեգիրով միասին, Դ. տպգր. 1915, էջ 639: (Կազմութիւն):	3000
ԽՈՒՄԲԻՆ ՇԵՏ, (Հաւաստի Կայծեր), Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան, տպգր. 1958, էջ 143:	350
ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ, Գէորգ Աւետեան Զաքարեանց, տպգր. 1871, էջ 262:	100
ՀԱՅ ՈՒՆԵՏԱՒՈՐ, պատկերազարդ ուղեցոյց Սուրբ Տեղեաց, տպգր. 1958, էջ 142:	350
ՀԱՅՈՑ ՀՆԻ ԿՐՈՆԸ կամ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԻՑԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, Եղիշէ պատրիարք Դուրեան: (ՍՊԱՌԱՍ):	
ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԳԵՐ ԵՒ ԵԱՐԱԿԱՆՆԵՐ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, տպգր. 1958, էջ 99:	250
ՃԱՆԱՊԱՐԶ ԵՐԿՆԻՑ կամ Պատկերազարդ Քրիստոնէական, Մանուկ Վարժապետ Կակոսեան, Կիւրիէնցի, Ը. տպգր. 1907, էջ 299: (Կազմութիւն):	200
ՄԱՇՏՈՑ կամ Եփեսոս, յորում աւանդին սրբազան արարողութիւնով ազգիս ըստ սանմանադրութեան Եկեղեցւոյ Հայոց, Զ. տպգր. 1961, էջ 621: (Կազմութիւն):	750
ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂՈՑՆ ՊՈՂՈՍԻ ԱՌ ԵՓԵՍԱՅԻՄ, յորինեալ Պետրոս Արքեպս. Աղամալեան Բերդումեանց, տպ. 1850: (ՍՊԱՌԱՍ):	
ՄԻՋՈՑ ԵՒ ՈԳԻՆ, Տեսութիւններ ինքզինքն մասին եւ փաստեր Աստուծոյ զոյութեան, Բրգմ. Շ. Վ. Ա., տպգր. 1961, էջ 210:	200
ԵԱՐԱԿԱՆ ԶԱՅՆՔԱՆ, Դ. տպգր. 1913, Երկաթին, էջ 513: (Կազմութիւն):	5000
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ, Տիրան Զ. Թ. Սաւալանեանց, Բ. հատորով միասին:	600
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, Եղիշէ պատրիարք Դուրեան: (ՍՊԱՌԱՍ):	
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ, Եղիա Մ. Տեսեալեան: (ՍՊԱՌԱՍ):	
ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ, ծննդեան 1600 ամեակին առիթով, բանաստեղծական հատոր, Եղիշէ արք., տպգր. 1962, էջ 112:	500
ՍՈՒՐԲ ԶԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏՅԱՐԸ, Հայ ուխտաւորին առաջնորդը, (Պատկերազարդ), տպ. 1956, էջ 16:	50
ՏԱՂԱԳԻՐՔ, (Խել) Յովհաննէս Թլկուրանցի, Հրատ. Ն. Եպս. Մովսէսեան, տպ. 1958, էջ ԻԲ + 115:	500

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Ծ. ՆԱԲԳՈՒՆԻ

Խմբագրին հրկաթ բացակայություն պատճառաւ, լոյս տեսած էին ՀԱՅ ԲՈՅԺԻ 1962 և 1963 տարիներու թիւերը:

Խմբագիրը, որ նոր վերադարձաւ Ամերիկայէն, դարձի ձեռնարկած է արդէն: Ծրագրած է հրատարակել հրկաւ բացառիկ թիւեր, իւրաքանչիւրը 150 էջ: Առաջինը պիտի կրէ 1962 թուականը, հրկաթադը՝ 1963 թուականը: Այս հրկաւքը մէկ տարի հաշուելով՝ անոնք որ վճարած են 1962, վճարած կ'ըլլան նաեւ 1963 տարին:

Այս ձեռով, խմբագիրը կը խորհի ՀԱՅ ԲՈՅԺԻ հրատարակութիւնը ամբողջացնել և կանոնաւորել մինչև յառաջիկայ տարի, և 1964 տարուան թիւերը լոյս ընծայել ամսէ ամիս՝ Յունուարէն սկսեալ:

Ամերիկայի նոր բաժանորդները ևս, որոնք վճարած են այս տարուան համար (1963), պիտի ստանան ՀԱՅ ԲՈՅԺԻ 1962 և 1963 թիւերը:

Այն բաժանորդները, որոնք յետնեալ պարագ ունին, թող բարի ըլլան իրենց վճարումը հասցնել մինչև տարեփոխը: Հին պարագերուն հետ՝ ներկայ տարին ևս վճարողներն են միայն, որ պիտի ստանան ՀԱՅ ԲՈՅԺԻ բացառիկները, խմբագրուած բժշկական, գրական, պատմական, շատ հետաքրքրական և ճոխ բովանդակութեամբ, — արդէն ապագայութեան յանձնուած:

Այս առթիւ շնորհակալութիւն այն հաւատարիմ բաժանորդներուն, որոնք ՀԱՅ ԲՈՅԺԻ հրատարակութիւնը ընդհատուած ըլլալով հանգերձ՝ խմբագրին բացակայութեան պատճառաւ, վճարումները կատարած են օրը օրին ի վկայութիւն իրենց բարեկամութեան և վստահութեան:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ԳԵՈՐԳ Ս. ԺԻՆԻՎԻԶԵԱՆԻ (Գ. ՃԱՐՏԱՐ)

ԳՈՎՔ ԱՊԱԳԱՅԻՆ

Բանաստեղծական գրոյկը